
CRNOGORSKO–TURSKO RAZGRANIČENJE OD 1878. DO 1880.

Jovan Muhadinović

In this work I wanted to represent my perception of the problems of demarcation between small Montenegro, which was trying to find the way to make its poor nation become a part of the Europe, and weak and crushed Ottoman Empire. I also put stress on the diplomatic actions of Montenegrin court whose diplomats invested all efforts to raise voice against the experienced diplomatic circles on the continent who did everything they could to take away from our state its hardly gained territories. This was one of the last real fights and victories of Montenegro.

*Stanje u Osmanskoj carevini uoči Veljeg rata i Velji rat
(1876–1878)*

Prije nego se uopšte uđe u priču o razgraničenju, trebalo bi pomenuti prilike u Osmanskom carstvu u tom periodu. Te prilike su podstakle velike narodne pokrete koji se u ovom periodu dešavaju, a nama su posebno interesantne one u evropskoj Turskoj. 1876. na mjesto sultana dolazi Abdul Hamid koji se za razliku od većine prethodnika odlikuje mirnijim načinom

dvorskog života. Nije oduševljen kao njegovi prethodnici evropskim modama i nesklon je rasipništvu, karakterističnom za ranije vladare. Sastajao se sa ljudima svih slojeva društva u Carstvu, kao i sa nekim Evropljanima. Sa pristalicama Tanzimata¹, je u dugim razgovorima smišljao način kako da napravi bitne korake koji će dovesti do boljih uslova u velikoj državi.

Na samom početku njegove vladavine dočekali su ga problemi – sukobi koji su izbili na Balkanu. U srpsko – turskom sukobu, Srbi su imali pomoć od Rusije. Turci su bili u nezgodnom položaju. Imali su sreće što je Milan Obrenović, koji je tada bio na čelu Srbije, bio spreman na mirovne pregovore. Političari u Petrogradu su htjeli da jaki uticaj koji su imali u Srbiji, prenesu na Bugarsku. Milan Obrenović je ponudio sultanu mogućnost da Turci ostave postaje u četiri utvrđenja u Srbiji, između ostalog i u Beogradu. Sem toga, tvrdio je da će završiti željezničku prugu od Beograda do Niša, koja je trebalo da služi Turcima za vezu sa Evropom. Ali, ruski i srpski panslavisti su Milana primorali da ove obaveze odbaci. Uslijedio je napad ruske i srpske vojske na turske položaje kod Aleksinca. Ishod tog napada bio je poraz nanijet od turske strane, u kojem su stradali mnogi ruski oficiri. Postojala je mogućnost ruske intervencije, što se kosilo sa planovima Austrije za zapadni Balkan. Bizmark je htio ravnotežu snaga u Evropi i Njemačkoj nije odgovala premoć nijedne evropske sile. Nosio se mišlju da se izvrši podjela Osmanskog Carstva kako bi bile zadovoljene i Rusija i Austrija. Rusija bi dobila ne samo južnu Besarabiju, već i veliku prevlast

---

¹ Tanzimat je naziv za seriju reformi koje su sprovedene u Carstvu od 1836 – 1876. To su bile proevropske reforme kojima je cilj bio da se država uvede u red modernih monarhija. U tim reformama je trebalo da se garantuje sloboda i pravo imovine za svakog pripadnika države bez obzira na religijsku pripadnost. Takođe je trebalo da se izvrši reforma naplate poreza i da se zaustave dugogodišnje zloupotrebe koje su stvarale velika nezadovoljstva.

u Rumuniji i Bugarskoj, dok bi Austrija dobila Bosnu i Hercegovinu. Francuskoj bi pripala Sirija, a Britaniji Egipat. Ovakav raspored snaga u Evropi nije odgovarao gledištu Dizraelija, koji nije želio porast moći Rusije i Austrije bez obzira na naknade u Africi, koje bi dobio u tom slučaju. Kad je Turska zaprijetila daljim nastavkom sukoba, Bizmark je odustao od predloga, i pristao da se o ovim pitanjima povede razgovor na Carigradskoj konferenciji koja je trebalo da se održi 4. novembra 1876.²

Ni sa Crnom Gorom odnosi nijesu bili bolji. Rat koji je Osmansko Carstvo pokrenulo protiv Crne Gore 1862, kojim je rukovodio Omer paša Latas nije urodio plodom, kako se očekivalo. Crna Gora se opet otrgla iz čeličnog turskog stiska i bila spremna na nove teritorijalne težnje. Nastupili su deseto-godišnji granični sporovi i pregovori oko granica, posebno oko Malog i Veljeg brda, Podgorice, Jezera, Šaranaca. Da bi saradnja bila što bolja i efikasnija otvoren je i konzulat Crne Gore u Skadru, koji radi do 1876. godine. U Podgorici su 1874. ubijeni nenaoružani Crnogorci. To je bila osveta za ubistvo Jusa Mučina Krnjića, kojeg je prije toga ubio jedan Kuč.³ Treba napomenuti da carska vojska ništa nije učinjela da bi spriječila pomenuti pokolj, a da podgorički Muslimani nijesu pružili pomoć ugroženima i sakrili ih u kućama, žrtava bi bilo više. Pričalo se da su razlozi ubistva Krnjića bile prijetnje vojvodi Marku Miljanovu. Inače, ubistvo je izvršio vojvodin rođak.⁴ U narodu je vladalo uvjerenje da više ne može da se nastavi mirno stanje.

---

² Joseph von Hammer, *Historija Turskog (Osmanskog) carstva*, Zagreb, 1979, str. 451, 452.

³ Ž. M. Andrijašević, Š. Rastoder, *Istorija Crne Gore: od najstarijih vremena do 2003*, Podgorica, 2006, str. 203, 204

⁴ B. Pavićević, *Istorija Crne Gore*, knj. 4, *Sazdanje crnogorske nacionalne države: 1796–1878*, Podgorica, Pobjeda, 2006, str. 185, 186.

Pravi razlog budućeg rata sa Turskom biće crnogorski pokreti prema Hercegovini. To je bila stara crnogorska težnja za proširenjem. Crnogorske trupe su krenule prema Hercegovini sa Cetinja. Dvije bitke imale su poseban značaj – bitka na Vučjem dolu 28. jula 1876. u kojoj su crnogorske trupe razbile Turke, i boj na Fundini u kojem je Crna Gora opet trijumfovala.⁵

Turska je bila angažovana na više strana u ratu. Već 1877. počeo je sukob sa Rusima, koji su ugrozili Carigrad. Prodor Rusa je bio vrlo značajan za dalje operacije crnogorske vojske. To je povuklo turske trupe od 30 hiljada ljudi koje su krenule preko Nikšića da prodru na Cetinje ka Bugarskoj.⁶

Crna Gora je mogla biti zadovoljna učinjenim u ratu. Pored pobjeda koje su joj osigurale pozitivan dalji ishod ona je zauzela tri grada: Nikšić, Bar i Ulcinj. Po ugovoru kojim je Rusija prisilila Tursku, svojim prisustvom u blizini Carigrada, i za Crnu Goru su izdejstvovana proširenja. Ona su obuhvatala novih 15000 km², što je bilo ogromno uvećanje u odnosu na prethodno prostorno stanje ruske saveznice. U samom ugovoru koji je prethodio onome u Berlinu, Rusi su već bili iscertali granice novih država, a da nijesu pozvali ostale sile da te granice potvrde⁷. Nažalost, taj ugovor će morati da bude promijenjen i to u prvom redu na zahtjev Velike Britanije, kojoj je rusko prisustvo na Sredozemnom moru, mrsilo konce. U tome joj se pridružila i Austrougarska, kojoj bi blizina te velike slovenske zemlje, mogla da uzburka jednorodni narod na Balkanu, koji je u većem broju bio u granicama njene države. Raspoloženje sila

---

⁵ Ž. M. Andrijašević, Š. Rastoder, *Istorija Crne Gore: od najstarijih vremena do 2003*, Centar za iseljenike Crne Gore, Podgorica, 2006, str. 204.

⁶ Ž. M. Andrijašević, Š. Rastoder, *Crna Gora i velike sile*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Podgorica, 2006, str. 54

⁷ B. Pavićević, *Istorija Crne Gore*, knj. 4, *Sazdanje crnogorske nacionalne države: 1796–1878*, Pobjeda, Podgorica, 2006, str. 301.

prema Rusiji u tom trenutku nije ništa bolje, nego u vrijeme Krimskog rata. Monarhija je na čelu sa grofom Andrašijem već poslije crnogorskog zauzimanja Nikšića upozorila knjaza Nikolu da ne ide dublje u Hercegovinu, jer neće ostvariti nikakva konačna proširenja na toj strani. Vlada na Cetinju tada nije znala da je ruski car Aleksandar, sa svojim prvim savjetnikom knezom Gorčakovim, tajnim sporazumima riješio sudbinu Crne Gore. Rusija je zbog toga prethodno, pokazala Crnoj Gori pravac put primorja, umjesto proširenja na zapadu.⁸

Berlinski kongres

Kao što je prethodno rečeno, sanstefanska proširenja Crne Gore ostaće samo njena i želja njene saveznice. Novi sporazum je imao u planu da rasprši „panslavistički polet Srba i Rusa“. Velike teritorijalne cjeline o kojima su sanjali u Sankt Petersburgu i Beogradu su zamijenjene mozaikom autonomnih kneževina, čiji je položaj bio takav da su „svakog trena mogli da se pokolju“. Toliko je podjela predviđena Kongresom proizvodila rivalstva.⁹

Ni crnogorska vlada nije ostala gluva ni slijepa na dešavanja koja su se zbivala u Evropi. Knjaz Nikola dobro obaviješten od ruskih diplomata o aktuelnom stanju, poslao je sredinom februara 1878. u Beč vojvodu Boža Petrovića da razmotri prirodu budućih odnosa sa Austrougarskom. Andrašić je primio vojvodu na dan potpisivanja mira u San Stefanu. Laskao je govoreći da bilo kakva proširenja Crne Gore ne mogu da idu na štetu Monarhije, ali je bio veliki protivnik širenja ideja panslavizma u Knjaževini, pokazujući protivljenje ruskom uticaju. Austrougarski ministar spoljnjih poslova je čak govorio i o zaključenju trgovinskog ugovora

---

⁸ M. Dašić, „Politički i vojni odnosi Crne Gore i Osmanskog carstva: 1878–1884“, *Istorijski zapisi*, br. 2, 2010, str. 310.

⁹ R. Mantran, *Istorija Osmanskog carstva*, Beograd, Clio, 2002, str. 692.

dviju zemalja da bi se spriječilo krijumčarenje na granici. Ali pravi smisao tog ugovora bio je da Crna Gora ne treba da dobije luku, ciljajući na oslobođeni Bar. Beč nije nikako mogao da dozvoli potpunu suverenost crnogorske luke, njenu buduću ratnu mornaricu ili otvoren lučki pristup ruskim ratnim brodovima. U razgovoru je vojvoda Božo direktno čuo da od ugovora u San Stefanu nema ništa, i da se on mora revidirati. Car Franjo je takođe primio u audijenciju vojvodu, kojem je izrazio želju u dobrosusjedske odnose u budućnosti i rekao da će se kongres sila održati u Berlinu.¹⁰ To je bilo sve.

Berlinski kongres je počeo 13. juna 1878. godine. Pored Njemačke, učesnici su bili Velika Britanija, Francuska, Italija, Austrougarska, Rusija i Turska. Dogovoreno je da Kongresom predsjedava kancelar Njemačke, Bizmark. Crnu Goru trebalo je da predstavljaju vojvode Božo Petrović, predsjednik Senata i Stanko Radonjić, šef Kancelarije za inostrane poslove Senata. Njihov uticaj je bio beznačajan kao i u ostalom uticaj srpskih poslanika, koji su se tamo našli. Oni su bili predstavnici jedne male zemlje koja je zahvaljujući svojoj zaštitnici Rusiji, imala da dobije neka proširenja za zasluge u prethodnom ratu. Na Cetinju je bio sačinjen memoar koji je trebalo da predstavlja instrukcije delegatima, kao i traženje određenih ustupaka od sila koje su učestvovala u Kongresu. Andrašić se odmah usprotivio željama crnogorske vlade za proširenjima i to ne samo u Hercegovini, već i u Lirskoj dolini i Sandžaku. Nije sporio Banjane, Pivu, Nikšić, kao ni Kolašin, dok o Sandžaku nije htio ni da govori. Čak je osporavao i pravo na Podgoricu, Spuž i Žabljak govoreći da ih crnogorska vojska nije zauzela u ratu.¹¹

---

¹⁰ N. Ražnatović, *Crna Gora i Berlinski kongres*, Istorijski institut SRCG, Obod Cetinje, 1979, str. 35, 36.

¹¹ B. Pavićević, *Istorija Crne Gore*, knj. 4, „Sazdanje crnogorske nacionalne države: 1796–1878“, Pobjeda, Podgorica, 2006, str. 309.

Beč se protivio i davanju Bara kao jedine luke za izlaz na more, Crnoj Gori, a kao kompenzaciju nudio je slobodnu plovidbu rijekom Bojanom.¹² Koliki je bio, ili bolje rečeno, nije bio, uticaj pomenutih delegata, pokazuje i činjenica da ni crnogorske ni srpske delegate, nijesu puštali da prisustvuju sjednicama kongresa. Njihovi zahtjevi da im se da konsultativno pravo glasa, ili omogući izlaganje stavova njihovih država takođe su odbijeni. Bizmark ih je grubo odbio, govoreći da će on, što se tiče Crne Gore, potvrditi ono što Andraši bude konačno rekao i to riječima: „Što god vam bude Andraši dao i odobrio potvrdiću ja i cio kongres.“¹³

Rasprava o Crnoj Gori počela je 1. jula 1878. Prilikom čitanja Sanstefanskog ugovora o Crnoj Gori, Bizmark je upitao da li se delegati slažu da granice iz San Stefana ostanu. Prvi se javio prof Đula Andraši, tražeći da se za to pitanje formira specijalna komisija. O tome je kasnije postignuta saglasnost ostalih delegata. Kao predstavnik svoje vlade Fanariot Kareotodori-paša je tražio da se crnogorske granice odrede tako da ne zahvataju teritoriju Albanije ističući narodne, kulturne i religiozne razlike dva naroda. Protivio se davanju Bara Crnoj Gori, govoreći da je to albanski grad. Na sjednici, 4. jula je ovo pitanje nastavljeno. Granice Crne Gore ispisane su na sljedeći način – Bileća i Gacko se oduzimaju Crnoj Gori, granica ide 6 km istočno od linije puta Bileća – Korita – Gacko; Crna Gora dobija Kolašin, Plav, Gusinje, dok Berane ostaje u Turskoj; Crnoj Gori pripada Nikšić, Podgorica, sa tvrđavama Spužem i Žabljakom, Kolašin, a i u Primorju dobija luku Bar sa obalom i prostorom od ušća potoka Željeznice, vrha Vrsuta prema Spiču i zaliva Kruči kao i

---

¹² Ž. M. Andrijašević, Š. Rastoder, *Crna Gora i velike sile*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Podgorica, 2006, str. 111

¹³ N. Ražnatović, *Crna Gora i Berlinski kongres*, Istorijski institut SRCG, Obod Cetinje, 1979, str. 68.

vrha Možure prema Ulcinju, koji vraća Turskoj, a Spič se predaje Austrougarskoj. Tada je donešeno i konačno rješenje o suverenitetu luke Bar u Crnoj Gori, kao i o plovidbi rijekom Bojanom. Beč je u ovom pogledu imao olakšicu, jer su Rusi prihvatili sve samo da bi Bar, ostao Knjaževini. O tome će biti kasnije riječi, u priči o razgraničenju.¹⁴

Pokušaj razgraničenja i problemi

Već je prethodno pomenuto da je i za vrijeme održavanja Berlinskog kongresa odnose Turske prema Crnoj Gori karakterisalo komešanje na demarkacionoj liniji. Situacija se polako komplikovala. Počeo je da se formira i jača pokret Prizrenske lige ili Albanske lige. U junu 1878. pokret se oformio i programski usmjerio. Cilj mu je bilo da onemogući da u posjed Crne Gore uđu ona mjesta i područja koja su oni smatrali albanskim. U svom korpusu su obuhvatili i krajeve u kojima nije bilo Albanaca, ali je bilo muslimanskog stanovništva slovenskog porijekla. Isto tako polagali su pravo na krajeve đe tog stanovništva nije ni bilo, kao u Donjim Vasojevićima. Tu je, izuzev u Haremima đe su bili smješteni turski garnizoni, živjelo samo pravoslavno stanovništvo.¹⁵

U prvoj polovini juna u Prizrenu je održan zbor Albanske lige kojem je prisustvovalo oko 300 predstavnika svih krajeva. Među njima su se razlikovale dvije struje. Predstavnici sa juga su činili onu najradikalniju koja se čak zalagala i za samostalnost Albanije. Prevladala je struja feudalaca koji su bili proturski orijentisani i insistirali na ostvarivanju albanskih prava, ali u okviru Osmanskog carstva. Iako se proklamovao kao pokret za

---

¹⁴ N. Ražnatović, *Crna Gora i Berlinski kongres*, str. 79.

¹⁵ M. Dašić, „Politički i vojni odnosi Crne Gore i Osmanskog carstva: 1878–1884“, *Istorijski zapisi*, br. 2, 2010, str. 313.

očuvanje albanskog identiteta i albanskog životnog područja, to je ustvari bio pokret albanskog begovata koji je formiran iz straha da će dolaskom crnogorskih vlasti njihova imanja biti sekvestirana, kao na onim područjima koja su već u sastavu te države. Za običnog i siromašnog seljaka to možda i nije bila totalna propast jer su neki od njih kasnije na drugim turskim teritorijama nadoknađivali zemlju koja nije bila prevelika. Ali za feudalce, zemljoposjednike, to bi bio udar od kojeg ih nikakve buduće turske koncesije ne bi oporavile. Iako je ovo, većim dijelom, bio muslimanski pokret, on je na neki način nosio emancipaciju albanskog nacionalnog pokreta, pa čak i klicu građanskog pokreta koji na prostoru Albanije u ovom periodu još nije bio začet. Ruski predstavnik na Cetinju, Jonin, je izvještavao svoju vladu da ovi pokreti djeluju na očigled Austrijanaca i Turaka, a da Turci u Prizren šalju trupe i ratni materijal. Navodi da bi se Evropa bez obzira na odluke Berlinskog kongresa, mogla suočiti sa jednim pokretom koji je nacionalno zamaskiran. Da ovi pokreti nijesu ostali bez uticaja Austrougarske, svjedoči i baron Lipić, konzul ove zemlje u Albaniji, koji navodi da je pokretač i inspirator ovog pokreta skadarski valija Husein-paša. Njegov je cilj bio da sa tek stvorenim Skadarskim komitetom, i uz pomoć Albanaca osujeti predaju Podgorice, Spuža i Žabljaka. Sem toga, ovaj konzul navodi da u samom početku nije postojalo neko opšte anti-crnogorsko raspoloženje u Albaniji jer su se svi bili okrenuli problemu predaje Plava i Gusinja. Čak ni među muslimanima u sjevernoj Albaniji nije postojalo neko veće raspoloženje da se napadne Podgorica. Posebno treba istaći da se akcija nije mogla zamisliti bez učešća sjevernoalbanskih katoličkih plemena, posebno brojnih Miridita, koji nijesu bili raspoloženi da ginu za muslimanske ciljeve.¹⁶

---

¹⁶ N. Ražnatović, *Crna Gora i Berlinski kongres*, str. 89.

Crnogorska vlada koja se konsultovala sa Joninom, stupa u kontakt sa ruskom vladom, tražeći od nje da se obrati Porti, ne bi li ova odmah po zaključenju Berlinskog ugovora, ispunila svoje obaveze prema Crnoj Gori. Tražilo se od Rusije da uslovi povlačenje svojih trupa iz blizine Carigrada, ispunjenjem obaveza Turske prema Knjaževini. Na to je knez Gorčakov naložio Lobanovu-Rostovskom, ruskom predstavniku u Carigradu da utiče na osmansku vladu kako bi ispunila 32. član ugovora. Ali ono što su Rusi inicirali Turcima, jeste da će povlačenje svojih trupa uslovljavati povlačenjem turskih iz Podgorice. Primijetićemo da se Plav i Gusinje ne pominju, što znači da ruska diplomatija sumnja u povoljno izvršavanje ovih obaveza, od strane Turske. Rusi su takođe savjetovali knjazu Nikoli mirno držanje, i izbjegavanje svake provokacije koja bi mogla izazvati probleme. Po Lobanovu-Rostovskom, poslaniku iz Carigrada, Porta ništa ne preduzima za izvršenje pomenutog člana. Ona je opterećena problemima u Bosni i Hercegovini, koju čeka austrougarska okupacija. Safet-paša, ministar spoljnih poslova Osmanskog carstva je govorio kako će se zauzeti za to pitanje, smatrajući da to neće biti lako izvodljivo, zbog otpora stanovništva da prihvate crnogorsku vlast.¹⁷

Porta ne samo da je spletkarila protiv Crne Gore, već je u evropskim krugovima istakla svoje otvoreno protivljenje ispunjavanju obaveza iz Berlinskog ugovora. Početkom avgusta baronu Temelu je grof Andrašić pokazao cirkular turske vlade, kojim ona saopštava evropskim silama da neće Crnoj Gori da preda Podgoricu, Spuž, Žabljak, Kolašin, kao ni Plav ni Gusinje. Taj cirkular sadržao je teškoće oko predaje ovih mjesta zato što je stanovništvo tih krajeva protiv, pa čak i spremno da se odupre silom oružja. Austrougarskoj je ova komplikacija crnogorskog pitanja došla kao poručena, iz prostog razloga što je sada mogla

---

¹⁷ Isto, str 91.

da utvrdi svoje pozicije u Hercegovini, đe je Knjaževina imala veliki uticaj. Knjaz je za ovo saznao preko opunomoćenika Beča na Cetinju, Temela. Bila je to poruka Monarhije da će se sporna pitanja teško srediti bez njene podrške Crnoj Gori, i direktnog angažmana. Sa druge strane, ni skadarski valija Husein-paša nije mirovao. Slao je pojačanja u Podgoricu i mijenjao nizame sa bašibozukom iz Albanije. Sve se radilo ne bi li se crnogorska vojska na demarkacionoj liniji izazvala na sukob. Na drugoj strani na Tarabošu su gradili šančeve. Na proteste vojvode Ilije Plamenca, skadarskom valiji, odgovoreno je da turske trupe stoje na istim položajima, bez pokreta, o kojima se govori. Zbog ovoga je knjaz Nikola pisao velikom veziru, da će se sve odvijati prema ugovoru. Naveo je takođe da ne treba da se dozvoli zaoštavanje otpora, „što sa žalošću konstatujem u Gusinju, Plavu i Kolašinu, kao i Spužu i Podgorici“. Na to veliki vezir preko ruske veze odgovora da je naloženo Husein-paši da sprema stanovništvo na prelazak pod novu vlast, i da se radi sve kako bi se izvršio ugovor iz Berlina. Navodi i da se u određenom roku to neće moći završiti, jer stanovništvo treba psihički i politički pripremiti za takav obrt. Uglavnom, u toku ovih procesa često će Turci svoju neodgovornost prema obavezama koje su ustanovljene ugovorom pravdati nedostatkom vremena. Ustvari, to je bio način da produžuju crnogorsku agoniju i da dobijaju na vremenu kod evropskih sila.¹⁸

Misiju pripremanja mjesnog stanovništva za prelazak pod novu vlast, Porta je povjerila muširu Mehmed-Aliji. Njemu je bilo rečeno, i bio je riješen da probleme oko predaje mjesta efikasno riješi. 26. 08.1878. stigao je u Prizren, odakle je telegrafisao knjazu Nikoli. Knjaz je mislio da će se mušir prvo okrenuti predaji Plava i Gusinja, s obzirom na to da ide od Prizrena, kao i zbog toga što je tamo bio najveći otpor. Za prvog komesara u ovom

---

¹⁸ N. Ražnatović, *Crna Gora i Berlinski kongres*, str. 92, 93, 94.

poslu postavljen je vojvoda Simo Popović. Serdar Niko Matanović i vojvoda Gavro Vuković, trebalo je da budu do 31. 08. na Lipovu kod Kolašina. Mehmed-Alija je javio da ide u Gusinje. Za mjesto sastanka se predlagala kula u Pepićima, između Plava i Andrijevice. Ali, kurir koji je trebalo da prenese poruku sa tog područja je vraćen otporom naoružanih Albanaca. Nije prošlo mnogo vremena javljeno je da je mušir Mehmed-Alija poginuo. Prije ovog nemilog događaja, ubijen je muširov službenik u Prizrenu, za šta je mušir okrivio prvake Prizrenske lige. U tom istom gradu saopštio je glavarima da je sultanova odluka neopoziva, i da će on predati Plav i Gusinje Crnoj Gori. Većina glavara se razišla nezadovoljna govoreći da neće dozvoliti Mehmed Aliji da uđe u Gusinje. Mušir je otputovao u Đakovicu, đe je primljen kod Abdulah-paše na konak. Ujutru se zametnuo sukob, kada su ispaljeni plotuni na kuću pomenutog paše. Mušir i njegovi ljudi su se borili, ali su ubijeni, kao i njihov domaćin koji im je bio politički protivnik, ali po starom albanskom običaju nije smio dozvoliti da mu se ukalja gostoprimstvo. Izbor Mehmed Alije za čovjeka koji je trebalo da riješi ovaj spor je i po austrijskim izvještajima bila samo igra Porte. Ona je tražila i našla žrtvenog jarca, čija joj je pogibija poslužila da odloži predaju tih mjesta za neki drugi rok. Osim toga, ovim činom je evropskim silama dokazana već više puta predočavana nespремnost stanovništva tih krajeva da promijene vlast. U sukobu u Đakovici su se, tako, u potpunosti, spojili turski i albanski interesi.¹⁹

Predaja Kolašina, Podgorice, Spuža i Žabljaka

Vladi Crne Gore je bilo jasno da se mora okrenuti na drugu stranu i pitanje oslobađanja ovih krajeva ostaviti za neko bolje vrijeme. Smatralo se da će predaja Podgorice sa Spužom i Žabljakom ići brže. Knjaz je naime, smatrao da će predaju tih

---

¹⁹ N. Ražnatović, *Crna Gora i Berlinski kongres*, str. 96, 97, 98, 99

mjesta lako obaviti budući da većeg protivljenja muslimanskog življa nije bilo. Sa druge strane, Turcima bi i odugovlačenje na ovoj strani odgovaralo, jer bi im to dalo vremena da se u Sandžaku konsoliduju albanske jedinice i utvrde položaji, dok bi u tom slučaju crnogorska vojska većim dijelom bila angažovana na strani ka Podgorici. Safet-paša je čak i isticao Lobanovu-Rostovskom da je predaja Podgorice bila gotova stvar, ali da je sada osujećena i nemoguća zbog događaja koji se zbio u Đakovici. Naveo je da će Porta tražiti i da se predaja ostalih mjesta Crnoj Gori odloži. Silama je bilo jasno da stvari po ovom pitanju neće ići glatko. Tako da su one zakazale 13. 09. 1878. sastanak međunarodne komisije za razgraničenje Bugarske, Srbije i Rumunije, dok je to za Crnu Goru odloženo za neki bolji trenutak.²⁰

S obzirom da molbe knjaževske vlade nijesu pomogle, kao i da je Rusija prihvatila odlaganje, moralo se okrenuti na drugu stranu. Knjaz je dobro znao da Hercegovina nikako neće moći da uđe u sastav Crne Gore, i već je sugerisao da se na Hercegovce utiče da mirno prihvate vlast Austrougarske, što mu je, ujedno bio argument više da od Monarhije traži podršku za predaju pomenutih mjesta njegovoj zemlji. Obratio se molbom Andrašiju, a ovaj uvidjevši korist alarmirao je svog predstavnika u Carigradu. Kad je zatražena hitna evakuacija Podgorice, Turci su odgovorili da je nemir stanovništva veliki i da bi im bila potrebna pomoć trupa iz Sirije. Ponovnom zahtjevu dodao je da su turske vođe i oficiri velika potpora albanskom pokretu na kriznim područjima. Te bi ličnosti, po njemu, Porta hitno trebalo da smijeni, i umjesto njih postavi ljude koji su voljni i sposobni da izvrše odredbe Berlinskog ugovora. Kako Porta nije zauzela stav, knjaz se obratio Rusiji za pomoć. Naglasio je kako mu treba pomoć i podrška da bi se Turci natjerali da predaju ono što je dogovoreno. Naveo je da je to najmanje što mogu da

---

²⁰ Isto, str. 102

učine, s obzirom da su proširenja manja nego ona koja je Rusija planirala da da Crnoj Gori. Ne želeći da mu knjaževa podrška za Hercegovinu izmakne iz ruku, Andraši je obavijestio knjaza kako je tražio i dobio podršku vlada Engleske, Francuske, Italije, koju su mu ambasadori obećali u Beču. Temel se u avgustu vratio na Cetinje, i odmah se angažovao na rješavanju pitanja podrške mirnoj predaji i okupaciji Bosne i Hercegovine. Govorio je ljubazno i kritikovao tursku stranu zbog neizvršavanja obaveza. Pominjao je podršku Austrougarske pri predaji Podgorice i tvrđava, čak i ispravljanje kritične linije, istočno od grada kod Dinoša.²¹

Hercegovci, narod koji je po mnogo čemu sličan Crnogorcima, imao je želju za ujedinjenjem sa Crnom Gorom, i hrabro je sa njom prebrodio sve ratove i muke, a sada je bio na koljenima, ponižen. Trebalo je da svoje barjake preda austrougarskom oficiru i time da saglasnost okupaciji svoje zemlje za koju se hrabro borio. Na Goričkom polju kod Trebinja, 06. 10. 1878. Hercegovina je predata. Vojvoda Petar Vukotić, jedan od velikih boraca za pomenuto ujedinjenje javio je Hercegovcima odluku knjaza Nikole da Austrougarima predaju oružje. Neveselo su to uradili, a neki od barjaktara nijesu željeli predati barjake stranim oficirima već su ih vraćali Crnogorcima od kojih su ih i dobili. Kasnije je oko Nevesinja bilo priče naroda o izdaji knjaza, nekih manjih komešanja, ali se ništa nije promijenilo. Ovo je bio i prelomni trenutak koji će dovesti do potpunog rascjepa između crnogorskog i hercegovačkog naroda koji se više nikada neće naći u zajedničkoj borbi pod istim barjakom, u cilju ujedinjenja. Osim podrške, Monarhija je kao zahvalnost knjazu poslala milion komada municije i dva artiljerijska oruđa iz Kotora. Temel je, pri dostavi ove municije, napominjao knjazu da bi sad mogli sami dejstvovati ka

---

²¹ Isto, str. 103, 104

Podgorici. Crnogorska vlada nije sebe u potpunosti prepustila sferi Austrougarske. I dalje se oslanjala na Rusiju i slušala njene savjete.²²

Trebalo bi obratiti pažnju na grad-tvrđavu koja uopšte u ovom periodu nije bila predmet sporenja. Za razliku od Podgorice koja je imala jak turski garnizon i bezrezervnu podršku iz Skadra, Kolašin je bio potpuno prepušten i sa svih strana bio je opkoljen crnogorskim plemenima. Politiku sprovođenja predaje Kolašina vodio je okružni načelnik Bašo Božović, iz manastira Morače. On je stupio u kontakt sa komandantom grada, Nuri-begom, koji je odmah odbio da preda varoš. Nakon toga je uslijedio napad Moračana i Rovčana na kolašinska muslimanska sela, koja su popaljena i uništena. Potom je Nuri-beg tražio sastanak na kojem je izjavio da mora izložiti situaciju paši u Sjenici, i čekati odgovor. U međuvremenu, u gradu je došlo do svađe između nizama i mještana, tako da su dva bataljona otišla u Novi Pazar. Njihova mjesta su pokušali da popune mještani. Kasnije im je stiglo pojačanje iz Bijelog Polja. Božović vidjevši to, napravio je pred gradom tobože veliku pripremu za napad. Turci su tada zatražili pregovore. Mještani su tražili da im se poštuje sloboda vjeroispovijesti i da im se garantuje imovina. Zahtjevi su im prihvaćeni. Rečeno je i da će vojska moći da odnese ratni materijal. Nakon toga Nuri-beg je htio odluku da pošalje prvo paši u Sjenicu. Božović je zaprijetio napadom. Već 03. 10. 1878. komandant se vratio i sa predstavnicima grada potpisao ugovor o predaji. Kolašin je sjutra dan bio crnogorski. Jedno vrijeme je trajala neka vrsta dvovlašća u Poljima Kolašinskim, ali je pod pritiskom Crnogoraca i posljednji musliman otišao 1886. godine. Ugovor je još jednom naknadno potpisan 09. 10. 1878. između Nuri-bega i šefa Glavnog štaba crnogorske vojske, vojvode Maša Vrbice. Knjaz Nikola je laku predaju Kolašina

---

²² Isto str. 105,106

želio ponoviti i sa Podgoricom. Preko kneza Lobanova-Rostovskog je tražio da komandant Podgorice stupi u kontakt sa komandantom obližnjih crnogorskih trupa. Sa druge strane, Turci su odjednom naglašavali pitanje sudbine hiljadu turskih zarobljenika u Crnoj Gori. Veliki vezir traži od knjaza da se ti ljudi puste. Odgovoreno je da to zavisi od predaje gradova Crnoj Gori. Kada su vidjeli da u tome neće uspjeti, okrenuli su se pitanju imanja muhadžira, muslimana koji su napustili svoja ognjišta. Tražili su njihov povratak na svoju zemlju govoreći da crnogorska vlast sekvestira ta imanja, što je i bila istina. Vlast je davala njihova imanja Crnogorcima, namjerno odugovlačeći, ne bi li došlo do promjena što se tiče turskih obaveza.²³

Zbog ovakvog odnosa, pa i zanemarivanja Crne Gore od strane Austrougarske, koja se okoristila njenim uticajem u Hercegovini, opet na scenu stupa Rusija, koja je usloвила evakuaciju njenih trupa iz blizine Carigrada, evakuacijom turskih iz Podgorice i isturenih tvrđava, Spuža i Žabljaka. O ovome je između ostalog grof Šuvalov razgovarao u Beču sa Andrašijem. Dvojica diplomata su se usaglasili sa namjeravanim ruskim potezom. Kao rezultat toga već u decembru mjesecu je sa turske strane javljeno da su određena lica koja treba da izvrše predaju Podgorice, dodajući, da će ta predaja biti izvršena najkasnije 22. decembra. Knjaz je često napominjao da će morati da upotrijebi silu ako se predaja ne obavi u skladu s dogovorom, ali je to bila varka. Zapravo je pratio situaciju i slušao savjete Rusa da ostane miran i da ne pogoršava situaciju. Turska je koristila svaki manji vojni pokret Crnogoraca, da alarmira velike sile. Tako je uradila i kada su se na naredbu knjaza dva bataljona crnogorske vojske približila Podgorici, ali su predstavnici velikih sila ostali ravnodušni. Turci su još jednom upozoreni i to lično od kneza Gorčakova, preko ruskog

---

²³ Isto str. 110, 111.

ambasadora u Carigradu, da obave evakuaciju Podgorice, uredno onako kako je i najavljuju. Treba napomenuti da tada knez Lobanov-Rostovski savjetuje knjazu Nikoli da Crna Gora treba da uspostavi diplomatske odnose sa Portom. Knjaz ovo smatra preuranjenim, barem dok Turci ne napuste Podgoricu.²⁴

Početak januara 1879. Husein-paša je u Skadar pozvao istaknute podgoričke muslimane da im sa tugom saopšti neopozivu odluku sultana o predaji njihovog grada Crnoj Gori. Na njegovo iznenađenje većina se pokorila sultanovoj volji. Treba imati u vidu i čovječno ponašanje crnogorske vojske prema muslimanskom življu, pri uzimanju Nikšića, Bara i Ulcinja, koje ovi sigurno nijesu zaboravili. Tako da su i knjaz i knjaževska vlada bili svjesni da je Podgorica sa tvrđavama izvan dometa Albanske lige. Već u prvim danima januara Husein-paša je naredio povlačenje nekih topova, što je bio prvi neposredno pozitivan korak turske strane. Na crnogorske prijetnje da će ako se predaja Podgorice ne obavi do 07. 01. prekinuti veze između tog grada i Skadra, osmanske vlasti su odmah reagovale. Poslali su iz Carigrada komesare Ćamil-pašu i Arif-pašu. Poslije prepiski između velikog vezira i knjaza, kao i izraza obostranog poštovanja, Stanko Radonjić je pitao Ćamil-pašu, da odredi mjesto i vrijeme sastanaka komesara. Husein-paša je umjesto oboljelog kolege, Ćamil-paše, poslao Riza-pašu. Za Crnogorce to baš i nije bilo povoljno, znajući da skadarski valija šalje čovjeka koji je otvoreni pomagač i akter u Albanskoj ligi. Određeno je mjesto i vrijeme, 31. 01. 1879. na Virpazaru. Turci su spremali nove spletke. Nekoliko dana prije dogovorenog sastanka predočili su uslove za predaju Podgorice. Grad će biti predat ukoliko se dozvoli da njegovi stanovnici koji to ne žele, ne budu građani Crne Gore. Traženo je da se u Podgorici uspostavi turski konzulat. Knjaz je to odlučno odbio. Crnogorska vlada je da bi na neki

---

²⁴ Isto str. 115.

način očuvala neke odnose, naložila da, ako želi, Turska može otvoriti konzulat u Danilovgradu. Vicekonzulat u Podgorici biće otvoren tek 1888. godine, kada ovi burni događaji zađu u prošlost. To će knjaz Nikola uraditi u cilju postizanja još boljih odnosa, rješenja statusnih i imovinskih prava turskih podanika.²⁵

Uskoro su uslijedili nalozi Andrijašija da se hitno interveniše kod Porte i da se neodložno izvrši predaja mjesta Crnoj Gori. To je Porta naložila svojim podređenom, Husein-paši u Skadru. Turci su još morali da misle i o ruskim trupama koje su nadomak Carigrada. Komesari dviju strana su se susreli 31. 01. 1879. na Virpazaru. Na crnogorskoj strani su bile vojvode Stanko Radonjić i Simo Popović, na turskoj Riza-paša i Moloh-efendija. Već 02. 02. je potpisan završni protokol. Na pitanje crnogorskih komesara o Plavu i Gusinju, Turci nijesu htjeli da govore. Na sastanku bili su razmotreni i utvrđeni način i plan uzajamnih evakuacija. 07. 02. Turci će napustiti Žabljak, 08. 02. Spuž i Podgoricu. Istog dana će Crna Gora njima prepustiti Ulcinj i teritoriju sa Bojanom. S obzirom na to da u virpazarskom ugovoru ništa nije rečeno o mjestu zaustavljanja pri povlačenju, Turci će se zaustaviti da utvrde strateške pozicije brda Šipčanik, Vranj i Milješ. Takođe, uzimanjem Podgorice prepušten im je je i Dinoš, koji je takođe bio važan, kao tačka za bolju odbranu tek dobijenog grada. Stanovnici anektiranih oblasti, su mirno prihvatili smjenu vlasti. Dat im je rok od tri godine, uz olakšice da se isele, ako to žele. Garantuju im se imovinska prava u skladu sa Berlinskim ugovorom. Proglašena je potpuna jednakost svih građana pred zakonom. Svojim otezanjem predaje ovih gradova Crnoj Gori, Turci su sebi kupili vrijeme i ojačali svoje i albanske pozicije oko Plava i Ulcinja.²⁶

---

²⁵ T. Jović, *Diplomatska predstavništva u knjaževini i kraljevini Crnoj Gori*, Narodni muzej Cetinje, 2010, str. 186.

²⁶ N. Ražnatović, *Crna Gora i Berlinski kongres*, str. 117, 118, 119.

Predaja teritorija na primorju

Po članu 29. Berlinskog ugovora Crna Gora je trebala Turskoj da vrati Ulcinj, a Austrougarskoj preda Spič. Pukovnik Temel je bio zadužen da uradi projekat kojim bi se na najbolji način ova primorska teritorija uključila u sastav Monarhije. Kad već nije mogao da oduzme luku Bar, Beču je bilo veoma bitno da je u pogledu vojnog korišćenja neutrališe sa svake strane. U bečkim krugovima nepodnošljiva je bila i pomisao da bi u toj luci nekad mogli da se nađu ruski ratni brodovi. Odmah poslije predaje Podgorice, crnogorski vojnici su počeli da premještaj u artiljeriju i municiju sa tvrđava Spiča u Bar. Temel požuruje svoju vladu da sve spremi za predaju ove teritorije kako bi se izbjeglo skoro crnogorsko-tursko razgraničenje i kako bi prije toga bila određena granica između Crne Gore i Monarhije. Nakon što ga je grof Andrašić obavijestio da je sve spremno za predaju Spiča, Temel je razgovarao sa crnogorskom vladom i dogovorio da se predaja izvrši 11. 05. 1879. godine. Tom prilikom vojvoda Mašo Vrbica je naložio okružnom kapetanu Bara, Vuku Pejoviću, da prilikom predaje istakne zasluge Crnogoraca za osvajanje Spiča, kako bi stavio do znanja austrogarskim komesarima, koliko je to važna i „krvavo stečena oblast“. Pomenuti kapetan Bara trebao je da Spič preda dogovorenog datuma, okružnom kapetanu Kotora, Emanuelu Budisavljeviću. Izvori govore da je to uradio na onaj način kako mu je naloženo sa Cetinja. To naravno nije uzbuđivalo Budisavljevića koji je smatrao da su Crnogorci Spič dobili mitom, a ne ljudskim žrtvama. Austrougarski komesari su žurili da se uspostavi i granična linija. Od 14 – 17. maja je izvršeno razgraničenje na sektoru od Željeznice do vrha Vrsute. Granica je trebala da ide linijom koja je razdvajala selo Šušanj od sela Zubaca. Ubrzo su utvrdili da bi ta granica išla suviše cik-cak, tako da bi ulazila u imanja na obje strane sela. Austrijanci

su predlagali da granica ide „prirodnije“, ali tako da bi dio atara Zubaca koji je po ugovoru pripadao Crnoj Gori, sad pripao Monarhiji. Crnogorska strana je i na to pristajala, pod uslovom da im se to nadoknadi u dijelu sela Šušnja. Austrijanci na ovo nijesu pristajali. Potom su komesari Crne Gore insistirali na striktnoj graničnoj liniji koja je određena Berlinskim ugovorom. Na kraju je to i potvrđeno. Uz to naglašeno je da tom granicom ničije pravo vlasništva neće biti oštećeno. Austrijanci ne bi tako lako pristali na ovaj vid razgraničenja, da ubrzo nije trebalo da se sastane crnogorsko-turska komisija za razgraničenje. Tom prilikom nijesu željeli da se pri otvorenosti svojih granica, dovede u pitanje njihovo redefinisanje.²⁷

Dok je predaja Spiča išla glatko, pri izvršavanju obaveza Austrougarske koje se tiču novodobijene crnogorske luke Bar bilo je problema.

29. član Berlinskog kongresa od četvrte alineje koji se odnosi na ovaj grad naglašava: da Crna Gora ne može imati ratnih brodova, da luka ostaje zatvorena za ratne brodove svih zemalja, da se ruše sva utvrđenja između Skadarskog jezera i Jadranskog mora. Pomorski i sanitarni nadzor će vršiti Austrougarska lakim stražarskim brodovima. Crna Gora mora da usvoji pomorsko zakonodavstvo koje važi u Dalmaciji, zatim konzularnu zaštitu pomorske zastave Crne Gore, od strane Austrougarske. Dvije zemlje će se ubuduće usaglasiti oko izgradnje jednog puta i pruge preko nove crnogorske teritorije, na kojima će biti obezbijeđena sloboda prometa. Iz Beča je na dan potpisivanja razgraničenja kod Spiča poslata nota na Cetinje, koja se odnosi na ingerenciju luke Bar. To je dato u tačkama koje donose:²⁸

---

²⁷ N. Ražnatović, *Crna Gora i Berlinski kongres*, str.127, 128, 129.

²⁸ Isto, str. 132.

- Stvaranje mješovite carske i kraljevske austrougarske i knjaževske-crnogorske lučke kapetanije, uz držanje jednog stražarskog broda. Ta kancelarija će isticati grbove obiju zemalja.
- Detaljno objašnjenje poslova koje ima da vrši ta kancelarija nad prometom luke.
- Lučka kapetanija će imati u svojoj nadležnosti sredstva i postrojenja potrebna za plovidbu, kao i obalne zgrade.
- Ista će kapetanija ubirati takse: lučke, zdravstvene i plovidbene.
- Ta lučka kapetanija će u svim administrativnim poslovima da zavisi od Pomorske vlade u Trstu
- Preuzimanje tovara i karantina će se obavljati u lazaretu u Meljinama.
- Lučki kapetan ujedno će biti i konzularni predstavnik, kojem će cijelo osoblje biti potčinjeno, kao i zakonima Monarhije.
- Crnogorska vlada je dužna da u dobrom stanju drži prostori-je i zgrade luke, vrši nabavku brodova i ostalih potreština.
- Lučka kapetanija će održavati poštansku komunikaciju sa Kotorom i Skadrom.
- Uspostavljanje telegrafske linije, koja će Bar vezivati sa Skadrom ili Kotorom.
- Crna Gora će opet uspostaviti svjetionik na Volujici, kao što je bilo za vrijeme otomanske vlasti.
- Svi zakoni pomorskog prava Dalmacije će važiti u Baru, a za buduće neće trebati saglasnost od crnogorske vlade.
- Samo crnogorski državljani mogu da razviju crnogorsku zas-tavu na plovilima. Uredništvo i pitanje zapovjednika brodova će biti podređeno ovim zakonima.
- Lučki ured u Baru će vršiti presude u privatnim poslovima iz oblasti pomorsko trgovačkog prava.
- Austrougarska će shodno ugovoru u Berlinu imati pravo da izgradi jedan put i prugu na crnogorskom zemljištu, do Skadra. Taj put će imati potpunu slobodu prometa, Crna Gora na njemu

neće ubirati dažbine. S obzirom da održavanje ovog puta pada na teret Beča, on zadržava pravo da postavlja nadzorne organe na toj dionici puta.

Kao što se vidi iz ovih tačaka koje su date na uvid knjaževskoj vladi, Crna Gora bi u potpunosti izgubila i najmanji suverenitet nad svojom jedinom lukom. Tu se pominju i jurisdikcija nad lučkom kapetanijom od strane pomorske vlade u Trstu, kao i apsolutno važenje zakona u Dalmaciji, kako onih koji su aktuelni, tako i onih koji treba da se donesu. Može se izdvojiti kao presedan u ponašanju prema jednoj suverenoj i međunarodno priznatoj državi i upravljanje zapovjedništvom na crnogorskim brodovima, podređenost osoblja austrijskim zakonima²⁹ i postavljanje sopstvenih, Crnoj Gori stranih, nadzornih organa na budućoj austrijskoj željeznici, koja bi bila na crnogorskoj teritoriji, kao i upravljanje kompletnim prometom luke! Crna Gora se nije dala ni zavarati, ni uplašiti od ovih imperijalističkih zahtjeva Monarhije i odgovorila je 03. juna 1879. To je Beču saopšteno u sljedećim tačkama:

- Pomorsko pravo Dalmacije će se primijeniti u Baru. Ali ono koje je sada aktuelno!

- Uspostaviće se lučka kapetanija u skladu sa propisima i pravilima koja sada vladaju u Dalmaciji.

- Prihvata se korišćenje lazareta u Meljinama za brodove u karantinu.

- Usvaja se predlog o svjetioniku na Volujici.

- Izgradnja, promet i nadzor budućeg puta takođe se prihvata

- Nadzorni organi na tom putu moraju da budu po pravilima Monarhije, a u broju koji je određen za tu dužinu puta!

- Podanici Crne Gore imaju isključivo pravo da ističu svoju zastavu. Kao i da će pomorski nadzor vršiti Austrougarska lakim stražarskim brodovima.³⁰

---

²⁹ N. Ražnatović, *Crna Gora i Berlinski kongres*, str. 133.

³⁰ Isto str. 135.

Crna Gora nije željela da dozvoli nikakvo gubljenje suvereniteta na kopnu u korist druge države. Određene tehničke radnje se prihvataju, kao i iskustvo u pomorskom pravu, koje se koristi u Dalmaciji. Ali onakvu lučku kapetaniju, Beč ne može očekivati od Cetinja. To nije zaustavilo austrougarsku vladu da nastavi pritisak. Baron Temel je opet krajem jula 1879. predao novi projekat u 14 tačaka. On je blaži, jer odustaje od zahtjeva da se u crnogorskim vodama drži jedan stražarski brod. Ali se i dalje zahtijeva lučki ured. Osoblje će vladi Crne Gore na raspolaganje staviti Monarhija. Plata lučkog kapetana biće isplaćivana sa austrijske strane, takse i poreze će skupljati kapetanija. Crnoj Gori je dato u zaduženje da održava snabdijevanje radnje za užad, sredstva za spasavanje i ostalog potrebnog za lučko održavanje. Usvaja se odluka crnogorske vlade o putu i nadzornim organima na njemu, zatim svjetioniku na Volujici, lazaretu u Meljinama, isticanje trgovačke zastave Crne Gore. Ali, ponovno traženje onakve lučke kapetanije, određivanja osoblja, plaćanja lučkog kapetana od strane Beča, kao i jurisdikcija u potpunosti pomorskog prava Dalmacije, kao i zakona koji će biti donešeni, se kosi sa pravima jedne suverene države. Da ne pominjemo i dalje zahtijevanje ubiranja taksi i poreza kao i kontrole prometa u luci.³¹

Crnoj Gori je išlo u prilog to što je ona suvereno vladala Barom, posebno kopnom, kao i to da se u Berlinskom ugovoru ništa od ovoga ne pominje kao uslov za crnogorsko dobijanje Bara. Razgovore o ovome su navodno tajno vodili Temel i ministar Radonjić. U cijelu priču je od početka bio uključen ruski predstavnik na Cetinju, Jonin, kao i italijanski otpravnik poslova Durando. Italija je imala je interes da suzbija toliki uticaj Monarhije u crnogorskom primorju. Diplomatsko prepucavanje počelo je notom koju je poslao ministar Stanko Radonjić,

---

³¹ Isto, str. 136.

navodeći da se tačke, i u drugom projektu bečke vlade, iako manje stroge, kose sa dogovorom sila iz Berlina. Ističe da bi poricanje obaveza uzetih na sebe na kongresu moglo da dovede do intervencija sila, koje su uticale da se dogovor postigne. Odlukama kongresa Crna Gora je nezavisna država, a prihvatanjem austrougarskih uslova bilo bi dovedena u pitanje njena suverenost. Beč je na Radonjićevu notu odgovorio vrlo ogorčeno. Tvrđilo se da Austrougarska ni u čemu ne želi da okrnji suverenitet Crne Gore, te da je u skladu s tim, predložila mješoviti lučki ured. Na tvrdnju da su vode Crne Gore neutralne, navodi se da to nije tačno. Jesu neutralne za ratne brodove, ali ne i za stražarske brodove Monarhije. Ne prihvata se izričito da je njihov nadzor u tim vodama fakultativan. Traži se da se prihvati zakonodavstvo Dalmacije u potpunosti, sa promjenama i donošenjem novih zakona, kao i da lučka kapetanija povremeno bude provjeravana od organa Pomorske vlade u Trstu. Knjaževska vlada je odgovorila da ne može uzeti u obzir drugačije tumačenje Berlinskog ugovora i njegovog 29. člana. Insistirala je na neutralizaciji voda, i da je Beč to prihvatio kao svoju obavezu, jer Crna Gora nema svojih pomorskih snaga. Još jednom je navedeno da knjaževina ne može dozvoliti da se Austrougarska miješa u pomorsku administraciju Bara. Isto je bilo i mišljenje o apsolutnoj i isključivoj upotrebi zakona Dalmacije. Sa Cetinja su povodom toga naveli da se prihvata aktuelno pomorsko zakonodavstvo u nadi da će ono uticati na stvaranje crnogorskog prava, koje će moći da kontroliše sopstvenu trgovinu i razvoj privrede. Ovdje je „blagonaklono“ isticano „iskustvo“ koje su Crnogorci htjeli da preuzmu od Beča u pomorskoj privredi. Temel je, kao i njegova vlada, odgovorima Crne Gore bio nezadovoljan. Tražio je prijem kod knjaza, ali je svoju razdraženost mogao samo pokazati vojvodi Mašu Vrbici, ministru inostranih poslova. U tom periodu se radilo na otvaranju kancelarije lučke kapetanije u Baru. Ona je otvorena

23.11.1879. Prvi kapetan bio je Dubrovčanin, Antun Zakarija, koji je odmah počeo da se žali crnogorskoj vladi, kako nije dobro primljen i kako mu je smještaj neuredan i neodgovarajući. Pitanje ingerencije luke Bar, samim tim još nije bilo riješeno. I pored svega, Austrougarska je bila za nastavak razgovora o Baru. Sad je Temel bez one prepotentnosti predstavnika velike sile, a sigurno po nalogu svojih pretpostavljenih, lično upitao knjaza Nikolu, za mišljenje o cijelom slučaju. Sjutradan mu je knjaz odgovorio da bi bilo dobro kad bi Monarhija svoje mjesto lučkog kapetana koje je sljeduje po ugovoru, prepustila Crnoj Gori, dok bi crnogorska vlada periodično, i po potrebi, angažovala austrijskog pomorskog funkcionera da vrši inspekciju rada same kapetanije. Što se tiče zakonodavstva, prihvata se ono koje je aktuelno u tom trenutku u Dalmaciji. Za zakone koji se budu donosili, ostavlja rezervu da prima one koji za državu budu neophodni. Što se tiče kontrola luke tu je striktan da ne dozvoli da se vrši kontrola one robe i tovara koji imaju sve papire u propisanom redu. O putu preko crnogorske teritorije govoriće se kada za to dođe vrijeme. Dodao je još i to da se više neće vraćati razmatranju ovog slučaja. Austrougarska je uvidjela da ako želi da zadrži neke ingerencije nad lukom, moraće da se saglasi sa knjaževim zahtjevima. Prihvaćena je čak i inicijativa da za kapetana bude imenovan crnogorski građanin. Inspekcija bi bila pozivana četiri puta godišnje, nadzor bi vršio austrijski pomorski funkcioner, a izvještaj o rezultatima rada bi bio saopšten i knjaževskoj vladi.³² Uslovno je prihvaćen knjažev zahtjev o zakonodavstvu Dalmacije, ali se insistiralo na tom da bi tu trebalo da se računa i buduće zakonodavstvo.

Knjaz Nikola je izrazio uslovno slaganje s austrijskim težnjama i prihvatio:

---

³² Isto str. 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145.

- prenos vršenja službe sa austrougarske vlade na lučku kapetaniju u Baru, koja će, shodno tome, vršiti sanitarnu i pomorsku inspekciju;

- periodičnu inspekciju od strane austrijskog funkcionera, ali da prije svake zakazane bude crnogorska vlada obaviještena;

- važenje zakonodavstva Dalmacije koje je na snazi;

- mogućnost izgradnje puta i željezničke pruge preko crnogorske teritorije.³³

Na kraju moglo bi se reći da je sila Beča ovoga puta popustila. Jer gledajući od onog prvog projekta koji je Temel pokazao vladi na Cetinju, đe je praktično suverenost Crne Gore dovedena u pitanje, na teritoriji luke Bar i u njenim vodama, ovaj dogovor je bio ispunjenje, ako ne u potpunosti, onda u većem obimu, crnogorskih zahtjeva. Mora se obratiti pažnja da je Monarhija udovoljila, „sigurnosnim“ zahtjevima knjaza Nikole u očuvanju suverenosti luke. Sanitarna i pomorska kontrola ostala je u nadležnosti lučke kapetanije u Baru, odakle je u svakom slučaju bolje i brže mogla da je nadgleda i dobija informacije, vlada na Cetinju, nego u Beču. Austrougarskoj vladi nije pošlo za rukom da Crnoj Gori nametne i aktuelno i buduće zakonodavstvo Dalmacije, kojim je nepovoljno mogla da utiče na njenu privredu. Jednom riječju, Crna Gora je ostvarila za velike sile možda malu, ali za nju divovsku diplomatsku pobjedu.

Problemi pri razgraničenju

Po Berlinskom ugovoru, Crnoj Gori je Turska trebalo da preda Plav i Gusinje. Već je iz prethodnog poznato da se to nije moglo završiti kao sa Kolašinom, zbog toga što se na tim područjima bila ukorijenila Albanska liga, koju je uveliko pomagala turska strana. U tom periodu trebalo je da se sastane međunarodna

---

³³ Isto, str 145.

komisija za razgraničenje između Crne Gore i Turske. Knjaz Nikola je intervenisao kod Porte tražeći da se predaja gradova obavi prije nego što komisija izađe na teren. On se turskoj vladi obraćao preko britanskog otpravnika na Cetinju i konzularnog predstavnika u Skadru, Vilijama Kirbi Grina. Ubrzo će Jonin knjaza upozoriti na negativnu misiju Grina u Crnoj Gori.³⁴

Međunarodna komisija za razgraničenje na strani Albanije, sastala se na Cetinju krajem aprila i početkom maja 1879. Šefovi delegacija su bili: za Rusiju, pukovnik Kaulbars, Njemačku, sekretar konzulata u Dubrovniku, kapetan Testa, Italije, pukovnik Otolengi, Austrougarske, baron Lipić, Engleske, kapetan Sel i Francuske, pukovnik Čekaldi. Crnu Goru su zastupali vojvoda Simo Popović i Niko Matanović, Tursku Riza-paša i Bedri-beg, na jednoj i Sabri-beg i Tešan-efendija, na drugoj strani. Komisija se dogovorila da će se odluke donositi većinom. Za predsjednika komisije je izabran pukovnik Čekaldi, za sekretare kapetan Testa i Tešan-efendija. Komisija je odlučila da pređe u Skadar, gdje ih je ljubazno primio skadarski valija, Husein-paša. Za njega već znamo da je sve radio kako se ne bi ostvarila prava ugovora iz Berlina, koja se odnose na Crnu Goru. Turske opstrukcije su odmah počele. Po Berlinskom ugovoru, polazna tačka na jezeru, koja je upisana na austrougarskoj karti bilo je ostrvo Gorica Topal. Međutim, ubrzo su Turci donijeli kartu na kojoj su ovo ostrvo namjerno zamijenili ostrvom Gorica Plak, tj. Gorica Planik, koje je blizu Šestana i stare crnogorske granice. Na ovaj način su pokušali da odmaknu graničnu liniju čak 10 km od Skadra. Kada su nastali problemi, koje su Turci i očekivali, po nalogu Husein-paše Riza-paša je demonstrativno prestao sa radom, tražeći vremena za nove instrukcije. Turski nerad u komisiji za razgraničenje bio je način da se ostavi dovoljno vremena da se konsoliduju albanske

---

³⁴ Isto, str. 153, 154.

snage na spornoj teritoriji i onemogućiti Crnoj Gori da na bilo koji način dobije ta mjesta. Dok su se čekale instrukcije iz Carigrada o daljem nastavku rada, komesari su potegli pitanje predaje Plava i Gusinja Crnoj Gori. Strasti su opet uzavrele. Riza-paša je rekao da je sa turske strane obaveza izvršena. Vojska je, prema njegovim riječima povučena, Crna Gora može slobodno krenuti u zauzimanje tih mjesta. S obzirom da su međunarodni predstavnici uvidjeli da će se predaja ovih mjesta teško izvršiti, već su tražili druga rješenja. Raspitivali su se za mogućnost teritorijalne kompenzacije na drugim mjestima. Crnogorska vlada je pokušala da odbrani svoje pravo. Rečeno je da bi ti gradovi bili već crnogorski, da Turska ne naoružava i da ne snadbijeva Albance. Ponuđena kompenzacija za zemljište istočno od Podgorice nije bila dobra, niti efikasna po crnogorsku državu. Navodni razlog bio je to što na teritoriji Plava i Gusinja živi muslimansko stanovništvo, slovenskog porijekla.³⁵

Na teritorijama koje bi se dale u kompenzaciju to nije bio slučaj. Radonjić je smatrao da bi se oduzimanjem ovih mjesta njegovoj zemlji onemogućilo širenje u stari dio Srbije. Ona bi ostala u okviru svojih malih i oskudnih granica, sa lukom koja je uslovljena austrougarskim prisustvom. Delegati komisije bili su bijesni zbog neprestanog odugovlačenja Turaka, koji su prekršili rok koji im je dat. Portina namjera je bila da se komisija natjera na razilaženje i da se problem još više produbi. Članovi komisije su poslali predstavke svojim vladama, žaleći se na tursku opstrukciju. Rusija je bila paralisana, iako je navodno poslala notu, u kojoj se traži ispunjavanja prava Crne Gore. Zato je knjaz Nikola je pokušao da dobije pomoć Beča. Poslao je pismo caru Franju Josifu, u kojem je obrazlagao razloge dobijanja dodijeljenih teritorija, opisujući i stalne turske namjere da to onemogućiti. Ali, od cara je mogao dobiti samo obećanje da će

---

³⁵ Isto, str.157.

predmet pogledati. Sada je bio trenutak za neposredan kontakt sa Portom. To rješenje je podržavala i ruska vlada koja je htjela da to uradi i ranije, preko Jonina. Po nalogu svoje vlade, on je uspostavio kontakt, ali je čekao da Turska prva pošalje svog izaslanika. Karateodori-paša je tražio od Crne Gore da i ona pošalje svog predstavnika. Cetinje je moralo popustiti, pa je 22. jula 1879. u Carigrad otišao Stanko Radonjić. Sa njim otišao i Gavro Vuković koji je poslije obavljenog Radonjićevog posla trebalo tamo da ostane kao otpravnik poslova.³⁶ Radonjić je trebao da ubijedi Portu, da se Plav i Gusinje predaju Crnoj Gori. Naša vlada, neiskusna u ovim kontaktima, nije znala da treba tražiti specijalan pristup za kontakt sa Portom i sultanom. Susret sa sultanom i Safet-pašom je bio pun ravnodušnosti. Sultan je poslije Radonjićevog pozdrava, predao Safet-paši ceduljicu koju je on preveo crnogorskom izaslaniku, pružio im ruku i otišao u drugu salu. Razgovor o razgraničenju Radonjić je vodio sa Safet-pašom, ali je to bila prazna priča. Posljednjih dana decembra 1879, Radonjić je već bio u Crnoj Gori. Treba napomenuti da Austrougarskoj nije godilo ovo približavanje Crne Gore i Turske, uz posredništvo Rusije. Njoj je više odgovarala nepomirljivost stavova dvije zemlje koje, sada, počinju da uspostavljaju diplomatske odnose. Sukobi dvije zemlje dali bi mogućnost Monarhiji da se uplete, da se javi kao pomiritelj i da ostavi utisak strane koja brani muslimanski živalj Sandžaka od napada iz Crne Gore. Dosad nam je već poznata želja Beča da pusti svoje korijene u Novom Pazaru kako bi se povezala sa jugom, pa kasnije i sa istokom.

U julu se komisija opet sastala na liniji između Skadarskog jezera i Jadranskog mora. U tom peridu kod primorskog mjesta Kruči, dolazi do komešanja crnogorskih i turskih jedinica. Turci su prešli preko demarkacione linije i povukli se tek kad su

---

³⁶ Isto, str. 162.

crnogorskoj vojsci stigla pojačanja. Grin je intervenisao kod knjaza Nikole tvrdeći da radi u cilju mira, govoreći da su Kruči unutar turske teritorije. Husein-paša je čak tvrdio da je turska strana radila sve da se izbjegne sukob. Te navode je Cetinje odlučno odbilo. Pomenuta komisija je krenula od određivanja granice između mora i jezera. Glavno pitanje razgraničenja biće pleme Mrkojevića, između Bara i Ulcinja. Na tom poslu su vojvoda Simo i Kaulbars već radili, tako što su okupili neke ugledne glavare Mrkojevića, koje su pridobili za crnogorsku stvar. Komisija je krenula ovog puta od mora, obilazeći rejon od Starog Ulcinja pa do visova Mrkojevića. Iako je po Berlinskom ugovoru ovo pleme trebalo da pripadne Crnoj Gori, ubrzo su se javili problemi. Na austrijskoj mapi nije bilo tako ucrtano. Mrkojevići su na njoj dijeljeni između Turske i Crne Gore. Granica je po ugovoru trebalo da ide vododjelnicom između sela Megured i Kalimed, ali između tih sela nije bilo nikakve vododjelnice. Po ovome, Crna Gora bi dobila samo Velje Selo, i manji dio plemena Mrkojevića. S obzirom na neslaganje delegata oko ovog pitanja, prihvaćen je predlog da se traže dalje instrukcije od svojih vlada. Sjednica održana u Skadru je okrenula glas Monarhije i barona Lipića za tursku stranu. Austrougarski delegat je znao da se sužavanjem te teritorije sužava i kopnena pozadina luke Bar, što Beču može samo da odgovara. Crnogorska strana znala je za razloge ostalih kandidata, ali se pitala zašto je Italija prihvatila taj predlog. Pukovnik Otolengi je rekao da ima simpatije prema Crnoj Gori, ali da su mu naložili da se ravna prema francuskim odlukama. Francuska je sve radila da ne bi razljutila Njemačku, koja je podržavala austrougarsku politiku na Balkanu. Na ruski demarš zbog navodne neutralnosti Francuske, pa prilaska austrougarskim i engleskim predlozima, davala je blijedi odgovor da radi u korist katoličkog življa tog prostora. Ta je izjava bila neoprezna, jer su Mrkojevići bili muslimansko pleme. Mrkojevići su sebe gledali kao pleme

slovenskog porijekla koje je primilo islam zbog pritiska Albanaca koji su htjeli da nasele njihov životni prostor. Bili su saglasni većinom, da pripadnu Crnoj Gori. Za crnogorsku stranu bi to bio odličan dobitak, jer bi se ulaskom tog plemena u državu, dobila zaštita u kopnenoj pozadini. Još je 18. avgusta komisija raspravljala o ovom plemenu. Kasnije su prešli na staro pitanje razgraničenja. Bile su u ponudi dvije linije razgraničenja. „engleska“, kapetana Sela i „ruska“, pukovnika Koulbarsa. Po liniji ovog prvog, Gorica Topal u Jezeru bi ostala Turskoj, što znači da bi stara crnogorsko-turska granica bila i dalje zvanična. Zatim bi išla preko vrhova Grebena, sjekla sela Kalimed i Megured i tako dijelila Mrkojeviće. Kaulbars je pri prikazu svoje linije pomenuto ostrvo ostavljao u crnogorskim granicama, zatim bi granica išla preko vrha Pet Ubala, pa dalje linijom kojom bi Mrkojevići bili obuhvaćeni tako da pripadnu Crnoj Gori. Da bi situacija sada bila komičnija Francuska i Italija su glasale za Kaulbarsovu liniju. Čak su i Turci bili uzdržani, tako da je ovaj predlog trebalo da bude usvojen. Ali, javile su se nesuglasice, pa je opet sve ostavljeno vladama na razmatranje. Sad je Monarhija, s obzirom da je aktuelno bilo i pitanje Bara, tj. sprovođenja 29. člana, gledala da pomažući Turskoj, sebi na tom području obezbijedi dobar položaj. Trebalo je jedinu crnogorsku luku što više ostaviti zavisnom od Beča. Ali to nije bio kraj greškama u Berlinskom ugovoru koje su se teško ispravljale na terenu. Osim one koja se našla u tačkama ugovora prema Mrkojevićima, greška je napravljena i u rejonu Skadarskog jezera. Pogrešno je stavljeno da granica počinje od ušća Gostiljskog potoka, oko 5 km istočnije. Time bi Crnoj Gori pripalo plodno zemljište u Zetskoj ravnici, a na crnogorskoj strani, po predlogu koji je na osnovu te mape dao ruski delegat, ostali strateški visovi Vranj, Šipčanik i Milješ. Crnogorski komesari su optuživali Turke koji su na pomenutim uzvišenjima gradili utvrđenja, tvrdeći da zetska sela koja su bila u okrugu

Podgorice, treba da pripadnu Crnoj Gori. Što se tiče daljeg rada komisije, njega je obilježilo potpuno neslaganje strana posebno prema crnogorskoj i ruskoj, pa i njihovim predlozima.³⁷

Za Italiju se zna da je sve vrijeme gledala da drži *status quo*, što ne znači da italijanske simpatije nijesu bile prave. Sa sjećanjem na svoju skoriju revoluciju, oni su se divili borbi Crne Gore za slobodu. Čak su u vrijeme velike gladi, u toku rata 1877, osnovali komitete za pomoć ustanicima u našoj zemlji.³⁸

Plavsko-gusinjska kriza

Vojvoda Stanko Radonjić u Carigradu je imao zadatak da privoli turske vlasti na predaju Plava i Gusinja. Ubrzo se moglo vidjeti da to neće ići kako treba, a posebno poslije prijetnje Albanske lige upućene komisiji za razgraničenje. Turska strana se stalno pravdala da joj je nemoguće predati te gradove, zbog jakog i organizovanog otpora Albanaca u tom kraju. Radonjić je uporno govorio da to nije istina i da je ovaj pokret je u stvari produžena ruka sultana i da on sve to može da obustavi. Krajem septembra 1879. Porta je poslala Muhtar-pašu u Albaniju, navodno sa namjerom da obuzda Ligu i da aktuelizuje predaju gradova. Ali onoga trena kada se pojavio u Kosovskom vilajetu, uvidio je koliko je situacija komplikovana i nije imao rješenje.³⁹

Poseban problem pravila je Austrougarska uz punu podršku Njemačke. Ona se zalagala za revidiranje teritorija. Bizmark joj je davao punu podršku, smatrajući da će tako spriječiti prodor panslavizma. Stari njemački strah od približavanja Slovena, kao

---

³⁷ N. Ražnatović, *Crna Gora i Berlinski kongres*, str. 166, 167, 168, 169, 170.

³⁸ Ž. M. Andrijašević, Š. Rastoder, *Crna Gora i velike sile*, Podgorica, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2006, str. 143.

³⁹ Isto, str. 181.

da ga nikako nije napuštao. Ovaj savez koji su uspostavile dvije njemačke monarhije je potpuno slomio nade Crne Gore. Ta nada je bila sadržana u dolasku austrougarske vojske u Sandžak, tj. Novi Pazar. Već je prije pomenuto da bi na taj način crnogorska voska prema Plavu i Gusinju mogla reagovati, jer bi joj sa boka bila postavljena vojska Monarhije. Sad, ni ulaskom te vojske Crna Gora se ne bi okoristila.⁴⁰

Crnogorska vlada bila je riješena da pokrene vojsku. Plav i Gusinje nijesu željeli bez borbe da prepuste Turcima i Albancima. Marko Miljanov je određen za komandanta vojske kod Andrijevice, koja je brojala 4,5 hiljade ljudi. Morali su znati da Austrougarska neće biti naklonjena ovom rješenju, a da u slučaju neuspjeha, Rusija neće moći da pomogne. Osim toga, ni na crnogorskom dvoru nijesu svi bili složni oko tog pitanja. Vojvoda Vrbica i Jonin su vršili na knjaza veliki uticaj da se napadne, dok su vojvode Plamenac i Vukotić bili protiv. Posljednja dvojica su bila u pravu da je efikasna vojna intervencija praktično nemoguća, zbog male snage, kao i velike oskudice i gladi koja je vladala u Crnoj Gori. Ali, to je ujedno značilo potpuno prepuštanje gradova, njihovo potpuno otpisivanje.⁴¹

Inače, treba napomenuti da su ove godine rata i prve godine poslije rata bile izuzetno sušne. Najbolji opis daje podatak da se 1889. godine preko 10 000 ljudi iselilo iz Crne Gore.⁴²

Na dojavu o pokretima crnogorske vojske, odmah se reagovalo u sjevernoj Albaniji. U Prizrenu se održavala skupština Albanske lige, a u Skadru Komitet. U tom gradu se odlučilo da se u Gusinje pošalju dobrovoljci i municija. Saveznici Albanaca, Turci, su takođe odmah reagovali na pokrete crnogorske vojske i

---

⁴⁰ Isto, str. 183

⁴¹ Isto, 186.

⁴² V. Gluščević, „Faktori migracionih kretanja stanovništva Crne Gore“, *Istorijski zapisi*, godina LXXVII, broj 1-4, str. 81, 82.

obratili se silama. Porta nije mogla očekivati potporu Austrougarske u traženju kompenzacija za Crnu Goru u dolini Lima. Ona je tamo imala sopstvene interese. Odgovaralo joj je da granica Crne Gore bude što dalje od tog područja. Nije se pristajalo ni na kompenzaciju na primorju, za sada.⁴³

Austrougarska i Engleska su smirivale vlasti na Cetinju tvrdeći da će se odredbe Berlinskog ugovora ispoštovati. One su kupovale vrijeme Turcima i Albancima koji se još nijesu bili dovoljno dobro organizovali da bi pružili otpor vojsci Marka Miljanova. Na taj način je stalnom diskusijom, možda propušten važan trenutak da se Albanci uhvate nespremni i tako se uspije vojnički djelovati. Što se tiče Rusije, ona je mogla samo da savjetuje knjaza da mirno sačeka rješenje, da ne kreće silom, jer ona sad nije mogla ni na koji način da mu pomogne, posebno ne u slučaju poraza.

U vladi Osmanskog carstva došlo je do promjene. Umjesto Safet-paše, na mjesto ministra spoljnjih poslova došao je Fanariot Savas-paša. On je sredinom oktobra po staroj turskoj navici nastavio da govori Radonjiću i vlastima na Cetinju da će pitanje gradova biti riješeno. Cetinje je pokretima vojske stavilo do znanja Carigradu da je spremno borbom da se izbori za svoja prava. Ali Turska je zahvaljujući smjeloj igri Monarhije, mogla da nastavi sa svojim obmanama.⁴⁴

Knjaz Nikola, vidjevši da ni pokret njegove vojske ne može natjerati Carigrad da obuzda Albansku ligu, još nije bio konačno odlučio da napadne položaje oko Plava i Gusinja. Tako da je tokom novembra velik broj vojnika poslat kućama, jer trebalo je toliku vojsku izdržavati. U tom trenutku na položajima je ostalo svega 2 hiljade vojnika. Sve ovo govori o tome da crnogorska vlada nije mogla uskladiti diplomatske i vojne poteze, koji su se

---

⁴³ Isto str. 186, 187

⁴⁴ Isto, str. 188.

sve više mimoilazili. Sve je i dalje ostajalo neriješeno, a svaki trenutak je značio bolju konsolidaciju Albanaca i njihovo veće snabdijevanje. Osim toga, Marko Miljanov je na svoju ruku vršio neke pokrete. U selu Pepići je zauzeo tursku karaulu. Ubrzo je bio upozoren od knjaza da ne radi više ništa po svome. Turci se potom opet žale vladama sila.⁴⁵

U jeku tih dešavanja Porta je poslala na Cetinje, 6. novembra 1879. godine svog izvanrednog poslanika i opunomoćenog ministra Halid-bega. On je istog dana predao akreditive crnogorskom knjazu, uz nadu u što bolje buduće odnose dviju zemalja. Dva dana kasnije upriličena je svečana večera u čast novog turskog poslanika. Kroz svoj jednogodišnji mandat, Halid-beg se pokazao kao vješt diplomata, samim tim što je uspijevao i pored suprotstavljenih interesa dviju sila da sa crnogorskim zvaničnicima održava vrlo korektne odnose.⁴⁶ Čudno je kako Crna Gora i Turska sad uspostavljaju „normalne“ diplomatske odnose, znajući kakvo je realno stanje.

U Carigradu, upornost Radonjića kod Savas-paše nije davala pomaka. U razgovorima sa njim, vojvoda Stanko je dobio odgovor da je Muhtar-paši i valijama skadarskom i kosovskom naloženo da krenu u rješavanje ovog pitanja. Crnogorski opunomoćenik je, čuvši to, rekao da će 15 dana od tada, tj. 26. novembra vojvoda Božo Petrović biti na čelu crnogorske vojske pred Plavom, radi dogovora sa pašom oko predaje gradova. Crna Gora je nakon toga uputila notu silama u kojoj ih moli da utiču na tursku stranu da izvrši svoje obaveze, jer mogućnosti cetinjske vlade za normalnim rješenjem su skoro pa iscrpljene.⁴⁷

---

⁴⁵ Isto, str.189.

⁴⁶ T. Jović, *Diplomatska predstavništva u knjaževini i kraljevini Crnoj Gori*, Narodni muzej Cetinje, 2010, str. 160

⁴⁷ N. Ražnatović, *Crna Gora i Berlinski kongres*, str.193

Porta je tražila od ruskog predstavnika u Carigradu, Lobanova-Rostovskog, da utiče sa svojom vladom na Cetinje, ne bi li se umjesto Plava i Gusinja, mogla naći neka kompenzacija. Tada se kod predstavnika crnogorske vlade javlja moguće rješenje po pitanju kompenzacije – da se Crna Gora odrekne tražene teritorije, ako joj se vrati Ulcinj, koji je je ona u proteklom ratu zauzela, pa ga vratila Turskoj. Tražilo bi se i pomijeranje granice kod Podgorice, istočno, do Humskog blata.

Što se tiče vojne akcije, na nju su i dalje aludirali Jonin i vojvoda Mašo Vrbica. Po svojim procjenama držali su da se albanske snage nijesu toliko konsolidovale i da se može odnijeti, ta još jedna važna pobjeda. Jonin je smatrao da će se poslije poraza sami Albanci okrenuti protiv svojih begova.⁴⁸

Sredinom novembra crnogorska vlada je užurbano radila na prebacivanju i dopunjavanju vojnih redova, na rejonima prema Plavu i Gusinju. Vojvoda Božo je trebalo da stupi u pregovore sa Muhtar-pašom, ako se ovaj uopšte i pojavi. Prema dojavama iz Albanije u sporne gradove su stalno prebacivani kontingenti vojske i municije. Ipak, sa operacijom se nastavilo. Na tom sektoru se skupilo 6 hiljada boraca pod komandom vojvode Marka Miljanova. Vojvoda Božo je 29.09. stigao u Andrijevicu, a glasa o dolasku Muhtar-paše nije bilo. Ono što je zvanična politika Cetinja htjela da pokaže ovim dejstvom je, da nikako i ni na koji način ne odustaje od ispunjavanja prava koja je sljeduju Berlinskim ugovorom. Albanski muslimani su bili ohrabreni samim tim što im za leđima stoji turska vojska. Sa druge strane, bili su uzbuđeni samim tim što su branili svoju zemlju. Na njihovoj strani je bilo i bolje poznavanje terena. Do sukoba je došlo tokom neke čarke, kao što to obično i biva. Četvrtog decembra 1879. jedan albanski odred je napao crnogorske straže kod sela Velike i potisnuo ih nazad. Na to je odgovorio jedan dio vojske

---

⁴⁸ Isto, str. 194

sa Todorom Miljanovim Vukovićem na čelu. Sad su Albanci bili u defanzivi. To bi se možda i povoljno završilo za crnogorsku stranu, da se Marko Miljanov nije odlučio za sljedeći korak. Veliki crnogorski vojvoda, pobjednik sa Fundine, vidjevši da Todorove trupe napreduju, krenuo im je u pomoć, a da se nije zaštitio sa krila. To je bio pogrešan potez. Sa krila su napali Albanci. Otpor je bio junački, ali su gubici bili veliki. Uveče su novi bataljoni stigli u pomoć i jurišem su se crnogorske trupe oslobodile iz albanskog obruča. Boj na Novšićima je bio sukob, koji u većem ratu ne bi bio okarakterisan kao veliki poraz. Ali u ovim okolnostima kada je to Crnoj Gori bio jedini način da prekrati ovu agoniju, bio je strašan. Samim odbijanjem Crnogoraca od Plava i Gusinja i to vojnički, utvrđene su pozicije Albanske lige. Sada je ona, u očima velikih sila dobila svoju snagu. Postala je faktor na koji se moralo računati. Često se navodilo da je Marko Miljanov kriv za ovaj poraz. Neki su govorili da se vojvoda nije htio držati uputstava sa Cetinja. Da je kao Kuč i dobar poznavalac Albanaca mislio da je u boju u prednosti. Ovo je i period nemilosti kučkog prvaka kod knjaza Nikole. Treba pomenuti da je takođe pri vojsci Marka Miljanova bio i iskusni vojnik Miljan Vukov. Na njegovo insistiranje knjaz ga je tamo bio stavio kao savjetnika. Ali on sam ništa nije mogao preduzeti, jer je nemilost knjaza Nikole i njega obgrlila.⁴⁹

O razlogu zbog kojeg je vojvoda Marko Miljanov pao u nemilost kod knjaza Nikole nema puno podataka. U jednom radu je dato mišljenje izvjesnog Petra Radomana, koji je bio Markov sagovornik. U njemu se pominje dokument iz povjerljivih austrougarskih izvora, koji govori da su razlozi zavist i ljubomora. Posebno poslije uspjeha koje je Marko imao na ratištima. Onaj koji je to zamijerao bio je ratni ministar Ilija Plamenac. Za vrijeme primirja 1877, pop Ilija Kuč je iz zasjede

---

⁴⁹ Isto, str.198.

ranio vojvodu Marka. Kasnije je tvrdio da je to zbog odnosa koji je Marko imao sa njegovom sestrom. To je ostalo sumnjivo jer je njegova sestra po podacima koje navodi ovaj dokument, imala odnose i sa drugima. Mnogi su mislili da je za to odgovoran vojvoda Plamenac. Ni samom Marku nije bilo jasno zašto je nakon četiri godine smijenjen sa mjesta okružnog kapetana za Podgoricu. Jedino što je znao je da je to učinjeno poslije čestitke koja je iz Podgorice upućena vlastima Srbije, prilikom proglašenja ove zemlje za kraljevinu.⁵⁰

Što se tiče snabdijevanja hranom, ono je bilo otežano na taj način što je plovidba Bojanom bila zatvorena za sve toware koji su nosili žito u Crnu Goru. Stanovništvo je takođe bilo u očajnoj situaciji. Zbog prehrane vojske plemena koja su udaljena od mora najviše su trpjela. Napomenućemo da u velikoj gladi, narod nije bio oduševljen akcijom za Plav i Gusinje. Sem toga za običan crnogoski narod to su bile teritorije koje su udaljene od njih i prostorno, kao što je i narod na tom prostoru bio daleko i mentalitetom, kulturom i religijom od Crnogoraca. Osim pomenutog boja, na teritoriji šekularskog kraja, na samoj granici, je često bilo sukoba jer se dugo nije znalo kome će pripasti sela na desnoj strani Šekularske rijeke. Žrtve su padale na obje strane, a za crnogorsku stranu, najopasniji su bili tzv. „Rugovci“, koje je pomagao Ali-paša Gusinjac, koji je postao paša zbog zasluga u otporu pri predaji Plava i Gusinja. Taj će granični problem biti riješen tek potpisivanjem konvencije decembra 1884. godine.⁵¹

Poslije dužeg vremena oglasila se i ruska vlada. Knez Gorčakov se obratio grofu Andrašiju, upozoravajući da su Crna

---

⁵⁰ V. Bogičević, „Zašto je vojvoda Marko Miljanov pao u nemilost knjaza Nikole“, *Istorijski zapisi*, godina III, knj. 1-3, jan-mart. (1950)

⁵¹ M. Dašić, „Politički i vojni odnosi Crne Gore i Osmanskog carstva: 1878-1884“, *Istorijski zapisi*, 2010, str. 317

Gora i Turska na ratnoj nozi, da su dvije vojske na spornim područjima uperene jedna prema drugoj i da svakog trenutka može buknuti sukob, koji se ne mora ograničiti samo na te lokacije. Tražio je upućivanje jedne kolektivne note svih sila potpisnica Berlinskog ugovora. Iako ne želeći da ikako utiče na Portu, Austrougarska je pod uticajem svog vjernog saveznika, Bizmarka, reagovala. Naime „čelični kancelar“ nije htio sukobe sa Rusijom zbog nekih balkanskih kasaba, ali ni Monarhija nije htjela dovoljno da se založi za problem, jer joj to nije odgovaralo. Andraši je odgovorio da će obratiti pažnju i izvršiti pritisak na Tursku, ali da o kolektivnoj noti ne mogu govoriti. Kasnije je navodio i mišljenje britanske strane koja je istakla da se slaže sa tim, ali da se mora izvršiti predaja spornih mjesta Crnoj Gori.⁵²

Pri ovakvom razvoju situacije crnogorska vlada je odlučila da pošalje opširan memorandum silama. Taj memorandum između ostalog navodi: „Pored napora crnogorske vlade, spor, koji postoji između Knjaževine Crne Gore i Visoke Porte odnosno predaje Gusinjskog okruga, umjesto da je izglađen, upao je u fazu, koja prijeti, da izazove ozbiljne komplikacije... Međutim našli smo za shodno da ne izazivamo beskorisno prolivanje krvi i da se uzdržimo od okupacije teritorija...“⁵³ Ovo svjedoči ujedno i o nemoći crnogorske vlade, da vojnim, kao i diplomatskim putem ostvari svoja prava. Dalje se ističe i da se ne odriču prava koja im po zakonu pripadaju. U to vrijeme je Radonjić opozvan iz Carigrada.

U svojoj ogorčenosti vlada na Cetinju ističe silama, kako je Crna Gora na ivici gladi i propasti toliko vremena, zbog neizvršavanja obaveze od strane Porte. Govoreći o velikim troškovima koji su nastali upravo zbog ovakvog ponašanja Turaka, crnogorska vlada ističe da će sada tražiti i odštetu od

---

⁵² N. Ražnatović, *Crna Gora i Berlinski kongres*, str. 204

⁵³ J. Vukić, *Plavsko-Gusinjska afera i Oslobođenje Ulcinja: 1880. god.*, Sarajevo, 1929, str. 12, 13

Turske, u visini od dva miliona franaka. Osim toga, sve dok Turska ne izvrši svoje obaveze, biće stavljen sekvestar na imanja muhadžira. To nije bio jednostran korak, već indirektan način da se u sjenci problema, legalizuje politika prisvajanja muhadžirskih imanja u Crnoj Gori.⁵⁴

Kao uvod u budući sukob 6/7. januara 1880. Turci su upali u Polja Kolašinska. Već 7/8. januara albanske snage su napale crnogorske predstraže na liniji Velika-Ržanica-Pepići. Ta su sela i zapalili. Novi crnogorski položaji su postavljeni kod Murine. Tu je tursko-albanske trupe dočekaio bataljon pod komandom Todora Miljanova, koji ih je odbio i prešao u gonjenje, ali kada je napadnut svježim neprijateljskim snagama, povukao se. Ubrzo mu je krila vojske pojačao svojim snagama Marko Miljanov. Albanci su suzbijeni i vojske su se vratile na stare položaje.⁵⁵ Na neki način ovo je Crnogorcima došlo kao nadoknada za Novšiće. To je bio ujedno i posljednji sukob na tom prostoru.

Već 13. januara, javljeno je da se Albanci razilaze. Objе vojske jedva su čekale da se povuku iz leda i mraza. Par dana prije toga vojvoda Božo je napustio Andrijevicu, prepuštajući komandu Marku Miljanovu, kojem je naložio opreznu defanzivu.⁵⁶

Rješenje oko ispunjavanja Berlinskog ugovora, koji kao međunarodni akt ne može ostati u svom jednom članu neispunjen, će se morati potražiti na drugoj strani.

Pokušaj kompenzacije – Grudi i Hoti

Kako je situacija na crnogorsko-turskoj granici ocijenjena kao ozbiljna, francuski ambasador u Carigradu, Furnije je došao na interesantnu ideju. Smatrao je da se gradovi Plav i Gusinje mogu

---

⁵⁴ N. Ražnatović, *Crna Gora i Berlinski kongres*, str. 209.

⁵⁵ Isto, str. 213, 214.

⁵⁶ Isto str. 215

kompenzovati Crnoj Gori nekom drugom teritorijom. Mislio je da je uzaludno i veoma opasno da vlada na Cetinju i dalje insistira na ovim mjestima. Sile su se pribojavale da bi ovo moglo opet otvoriti istočnu krizu i da bi došlo do sukoba širih razmjera. Furnije je smatrao da bi Crna Gora od čijih je Kuča, neodvojiva teritorija Kučke krajine, trebalo da prihvati taj prostor, uz dio plemena Grudi do rijeke Cijevne. Ako ne, da se onda razmotri predaja Ulcinja do Bojane. To bi po njemu bilo neosjetnije za Austrougarsku, kojoj je limska dolina strateški mnogo važnija.

Iako je Francuska inicijator, realizator ove ideje bila je Italija, tj. italijanski ambasador u Carigradu grof Korti. Dobio je sva ovlašćenja da pokrene akciju u kojoj bi Crnoj Gori bio kompenzovan gubitak teritorija.⁵⁷

Vojvoda Gavro Vuković koji je ostao kao otpravnik poslova u Turskoj, pridobio je Kortija za jedan zajednički diplomatski pokušaj. Složili su se da Porti podnesu predlog da Crna Gora dobije teritorije istočno od Podgorice, plemena Grude i Hote, kao i pojas između Jadranskog mora i Skadarskog jezera koji joj je garantovao Sanstefanski mir, osim Taraboša i Široke kod Skadra. Htio je da veći zahtjevi uslove, ako moraju, manje, ali bolje. Da se njegova država okoristi. Turska je bila ogorčena na ove uslove. Žalila se italijanskoj vladi na Kortija. Crnogorska vlada je strogo zabranila Vukoviću da se miješa u bilo kakav Kortijev posao, pod prijetnjom povlačenja iz Carigrada.⁵⁸

Korti je onda inicirao da Turska ponudi predloge. Oni su davali neka hrišćanska sela oko Plava i Gusinja, zemljište iznad Cijevne do sela Selci, pa preko Hotskih gora do Hotskog zaliva, što znači teritoriju Gruda i Hota. Knjaz Nikola se saglasio sa turskim predlogom uz manje promjene u predloženim granicama. Kao obrazloženje je naveo svoju želju za što bržim rješavanjem

---

⁵⁷ Isto, str 225,226.

⁵⁸ Isto, str.226, 227.

zakomplikovane situacije. Ispravke je iznio u promjeni granične linije, tako da bi ona išla sjeverno od sela Selci i ne preko Hotskih gora, već oko njih i do Hotskog zaliva. To je tražio zbog strategijskog obezbjeđivanja Podgorice. Između Jadrana i Jezera trebalo je da se prihvati prije pominjana Kaulbarsova linija. Turska mora da primi na sebe i odštetu muhadžira. Porta je bila raspoložena za nove pomake u odnosima sa Crnom Goru, i načelno se slagala sa izmjenama. Ali, ipak je poslala te predloge na uvid novouspostavljenom Ratnom savjetu, tijelu kojim je upravljao sultan. Komplikaciju je izazvalo pitanje Huma u Skadarskom jezeru, koje bi ugrožavalo turski Skadar, kao i vis Kartikol.⁵⁹

Monarhija se nije toliko brinula za katolike iz ovih plemena, jer nije imala osjećaj zajedništva uprkos zajedničke religije. Ista religija je korištena kao osnova da se ostvare budući politički i državni ciljevi. Kako je Italija smatrana budućom suparnicom na Jadrano, oni su strahovali od rusko-italijanskog slaganja u budućim stavovima oko Crne Gore. Nijesu željeli savezništvo ove dvije sile ni po kojem pitanju.

Februara 1880. sultan se kolebao u davanju odgovora na osnovu Kortijevo predloga. U Ratnom savjetu nijesu bili za bilo koji vid granice, koji bi po njihovom mišljenju, doveo u pitanje zaštitu Skadra. Korti se u potpunosti posvetio rješavanju ovog problema. Vidjevši da Turci projekat opstruiraju, on je zaprijetio da će se povući, ako ne bude dat njihov predlog. Trećeg marta 1880. Porta je dala svoj predlog o kompenzaciji. Prema njemu, na području Plava i Gusinja neće se dati ništa. Navodno je pristala na popravku granice između Mora i Jezera, s tim da je ostala pri svom definisanju položaja ostrva Gorice Topal. Istočno od Podgorice, granica bi išla od Plavnice između Vranja i hotskog Huma, pored Tuzi, na selo Selci, pa Cijevnom

---

⁵⁹ Isto, str.227.

do sastava okruga Plava i Gusinja. Crnoj Gori bi ostavila, već njenu, Kučku krajinu, u Zeti – Šipčanik, Vranj i Milješ, selo Mataguže i Dinoš. To bi bila vrlo mala kompenzacija za tako bogate i plodne okruge gradova koji se gube u Sandžaku. Korti je bio bijesan. Taj bijes je bez ustezanja pokazivao Savas-paši, koji je pokušavao da ga smiri. Toliko se uložilo da se konačno nađe rješenje, koje su Turci opet izigrali! Italijanski diplomata je naložio knjazu Nikoli da odmah odbije dati predlog.⁶⁰

Italijanska intervencija je isticala 31. 03. Međutim i na naknadna produženja roka i na intervencije, od strane Furnijea sultan se kolebao. Na kraju je potpisao da se ima teritorija Plava i Gusinja zamijeniti sa teritorijom plemena Grudi i Hoti. Ali nada crnogorske vlade u mirnu predaju tih teritorija propala je kad je sultan u svoju iradu unio i klauzulu o neodgovornosti. Po njoj, pri smjeni vlasti na teritoriji, Turci neće snositi odgovornost ni za koji potencijalni sukob. Kortijeva muka se opet nije isplatila – nije primljen kod sultana na svoj zahtjev, rečeno mu je da je to zadnja riječ. Nijesu uspjeli ni pokušaji da se ta klauzula odnosi samo na mjesno stanovništvo i nemire koji mogu izbiti na prostoru koji će se ustupiti. Porta nije garantovala ni za stanovništvo koje ostaje pod njenim suverenitetom. Dvanaestog aprila 1880. Vuković i Savas-paša su potpisali memorandum. Crna Gora dobija Grude, Hote i mali dio Kastrata. Sporna granica između Mora i Jezera ide „engleskom linijom“. Vlade-potpisnice Berlinskog ugovora dale su punomoćja svojim predstavnicima da sačine protokol da se crnogorsko-turski memorandum anektira kao odstupanje od tog ugovora.⁶¹

U Albaniji, već početkom marta su počela komešanja. Nijesu bili zadovoljni ustupanjem njihove teritorije Crnoj Gori. U tome su im svesrdno pomagali austrougarski agenti, kojima nije išlo

---

⁶⁰ Isto, str. 231.

⁶¹ Isto 234, 235.

u prilog rješenje ovog pitanja i jačanje italijanskog uticaja. Crnogorski agenti su izvještavali kako baron Lipić materijalno pomaže albanske katolike, koji se žele pobuniti.⁶² Ništa od toga se nije dešavalo bez učešća turskih vlasti. Osobito je Osman-paša, komandant garnizona u Tuzima, bio o svemu obaviješten. Imao je nalog da snabdijeva buduću albansku vojsku. Krajem marta je u Skadru održana skupština Albanske lige. Na tom sastanku odlučeno je da se suprotstave anektiranju pomenutih teritorija. Za predsjednika ponovo formiranog Komiteta izabran je Odo-beg Sokolović, šef policije u Skadru. Odlučeno je da se 27. 03. prekine svaki saobraćaj između Gruda, Hota i Podgorice. Ali, ni u njihovim redovima situacija nije bila sjajna. Katolici su uvidjeli da njihove nade o dolasku katoličko-austrougarske vlade neće biti ostvarene. Bili su razočarani da se prije svega radi o većem turskom i muslimanskom cilju. Stara nesloga između njih je slabila efikasnost buduće akcije.⁶³

Ni crnogorska vlada nije mirovala. Pripremala je mobilizaciju za preuzimanje prostorā koji su pripali Crnoj Gori. Tri brigade su podignute i stavljene pod vrhovnu komandu vojvode Ilije Plamenca. Bilo je tu oko 10 hiljada vojnika, koji nijesu odmah stacionirani u Podgoricu. Nije se htjela dati prilika za provokaciju. Dvije vojske trebalo je da razmijene položaje 22. 04. 1880.⁶⁴

Po starom običaju, Turci su opet spremili prevaru. Po dogovoru trebalo je Crnogorcima da jave o povlačenju svoje vojske 24 sata ranije, da bi se ovi mogli na vrijeme spremiti i krenuti na akciju primopredaje. Međutim, izaslanik Izet-paše, kapetan Jakup-aga je došao u štab crnogorske vojske dogovorenog dana, javljajući da će se turska vojska povlačiti u 16 časova. To je ostavilo svega 7 sati da se crnogorska vojska nađe na tim

---

⁶² Isto, str. 237, 238

⁶³ Isto, str. 238.

⁶⁴ Isto, str. 240, 241

položajima, što je bilo nemoguće. To je planski napravljeno da bi pri turskom povlačenju, albanske jedinice prije Crnogoraca zauzele tu teritoriju. Plamenčevi protesti su bili uzaludni. Ostalo mu je samo da pokrene vojsku, koja se nalazila najbliže tim položajima. Kad su stigli blizu, Albanci su ih zasuli vatrom. Ubijen je jedan crnogorski vojnik. Naređeno je odstupanje. Sve strategijske položaje Albanci su zauzeli. Knjaz Nikola je iste večeri sazvaio predstavnike sila na Cetinju, javljajući o teškom prekršaju dogovora od strane Turaka. Obaviješten je i Vuković da protestuje na Porti. Diplomacija Evrope je bila zgranuta. Odlučeno je da se uputi kolektivna nota Turskoj, kojom se nalaže da povрати teritorije, koje je predala Albancima. Porta je priznavala da je bilo određenih kašnjenja, ali je tvrdila da su položaji uredno predati. Na dalje insistiranje je odugovlačila, predlažući da se ustanovi komisija koja će utvrditi ko je krivac za nastalu situaciju. Ruski ambasador u Carigradu, Novikov, je tražio hitni odgovor Porte o daljim namjeranim akcijama, da bi se ovakvo stanje ispravilo. Rusi su čak insistirali da se sile efikasnije založe za ostvarivanje crnogorskih prava. To je kao mogućnost uključivalo i vojnu intervenciju. Protiv toga je, naravno, u prvom redu bila Austrougarska, koja navodno, nije htjela eskalaciju sukoba. Problem ne samo da je i dalje postojao, već je prijetio da se proširi.⁶⁵

Crnogorci i Albanci su i nakon 22. 04. ostali na istim pozicijama. Što se tiče crnogorske vojske ona je nakon jednog rata u kom je njena slava ovjekovječena velikim pobjedama, bila prinuđena na prilično jadno stanje. Snabdijevanje je išlo veoma loše, u toku su bili poljoprivredni radovi koje sada nije imao ko obaviti. Knjaz je, da bi smirio komešanja u vojsci počeo da otpušta kući vojnike iz župnih krajeva đe je sjetva kukuruza prikasnila. To je uzrokovalo da se vojska prebacila na čisto

---

⁶⁵ Isto, str. 242, 243.

defanzivnu ulogu oko Podgorice i na rejonu prema Plavu, Gusinju i Ulcinju. Ostalo je da se pri albanskom napadu svi opozvani mobilišu i da budu spremni za odbranu.⁶⁶

Albanci su ovo shvatili kao nemoć, tako da su odmah počeli da popunjavaju svoje redove. Već 02. 05. Prenk Bib Doda je doveo svojih 2 hiljade Miridita u Skadar. Obustavljen je crnogorski promet na rijeci Bojani. Na frontu ka Podgorici sad je bilo 12 hiljada neprijateljskih vojnika. Vođe albanskog pokreta su znale da napad ne bi ništa pozitivno donio. Ubrzo i crnogorski agenti javljaju da na frontu ostaje svega 6 hiljada albanskih vojnika. Treba reći da muslimani nijesu bili raspoloženi za napad. Više su na tome, prirodno, insistirali katolici, čija je zemlja trebalo da se preda u crnogorske ruke. Sem toga ni Austrougarska nije davala podstrek Albancima. Hejmerle je naložio Prenk Bib Dodi da odustane od namjeravanog napada na Bar. Monarhija nije dozvoljavala da se njena ingerencija dovede u pitanje. Velika nada u konačnu pobjedu nad Crnogorcima je bila inspirisana njihovim povlačenjem i prelaskom na defanzivu. Ali ubrzo je nejedinstvo u albanskim redovima, kao i neefikasnost namjeravane akcije učinila svoje – odustalo se od bilo kakvih napada.⁶⁷

Predaja Ulcinja Crnoj Gori

Veliki zaokret u evropskoj politici donijeće dolazak Gledstonove vlade na čelo Engleske. U toj zemlji su bili svjesni da se neispunjavanje Berlinskog ugovora od strane Turske odužilo u nedogled. Znali su da neriješena pitanja Crne Gore, Grčke i Jermenije ne mogu mirno da stoje. Bojali su se ponovnih

---

⁶⁶ Isto, str. 246.

⁶⁷ Isto, str. 247, 248.

nemira i pokretanja nove krize na Istoku. To bi automatski značilo novi upliv Rusije i jačanje oslabljene veze sa pravoslavnim narodima u Osmanskom carstvu.⁶⁸ To Britanija nije htjela nikako da dozvoli. Sa druge strane istog mišljenja je bila i Njemačka kojoj je sve manje odgovaralo dalje zatezanje austrougarsko-ruskih odnosa. Bizmark je bio riješen da stavi do znanja Beču da ne produbljuje jaz sa Petrogradom zbog crnogorskog pitanja.

U cilju preokreta u odnosu na politiku Osmanskog carstva, novi britanski ministar spoljnih poslova, lord Grenvil, se obratio vladama potpisnicama ugovora u Berlinu. On poziva u prvom redu Austrougarsku, potom i ostale vlade da upute zajedničku notu Porti. Beč je ozbiljno shvatio zahtjev Londona, povodom toga. Tako da su tražili da se u Carigradu utiče na Portu da prekine snabdijevanje albanske strane. Vrlo je nepovoljna bila reakcija austrougarskih diplomata na britanski predlog kompenzacije Crne Gore u dolini Lima. Vraćanje na pitanje Plava i Gusinja više nije bilo moguće. Britanci su došli na ideju da se Crnoj Gori vrati Ulcinj, koji je svakako bila zauzela u prethodnom ratu. Austrougarska je to oduševljeno prihvatila. Čak je naložila svojim diplomatama izradu projekta za novu granicu. Oni su kombinovali rusku, italijansku i britansku liniju razgraničenja na određenim sektorima. Crnoj Gori će pripasti Mrkojevići, Ulcinj sa okolinom do Bojane i priobalje te rijeke, granica preko Vranja i Šipčanika, na drugoj strani će štititi Podgoricu.⁶⁹ Već smo napominjali da, iako je na rijeci Bojani trebalo da bude omogućen saobraćaj dvije susjedne zemlje po Berlinskom ugovoru, to je često sprječavano. Iako to pravo Crnoj Gori Turska nije službeno osporavala, to je radila carinama, taksama i opstrukcijama. Interesantan je primjer stanovnika

---

⁶⁸ N . Ražnatović, *Crna Gora i Berlinski kongres* str. 256.

⁶⁹ Isto str. 255, 256.

koji su imali kuće na Štoju, a nijesu priznavali vlast Crne Gore, nijesu slali svoju djecu u crnogorske škole, mlade u vojsku. Za njih je odgovarao turski konzul u Skadru, a putovali su sa turskim pasošima. To je jedan izuzetak niđe drugo zabilježen.⁷⁰

Trebalo je da Temel i Grin na Cetinju ovo prikažu knjazu Nikoli. On se u načelu složio, sa primjedbom da Šasko jezero ne pripadne Turskoj, kao i da granica ne ide vrhom pomenutih visova, već da oni pripadnu Crnoj Gori. Tražio je garanciju britanske sile da će se konačno ova situacija pristojno dovesti kraju.⁷¹

Rusija je bila oduševljena ovim predlogom. I dalje je savjetovala knjaza da se drži mirne politike i da ne odgovara silom na provokacije. Austrougarska je znala da joj slijedi aneksija bureta baruta na Balkanu, Bosne i Hercegovine, koja bi pod uticajem nemira na Istoku, pokazala nezadovoljstvo njenih naroda, tako da joj više u prilog nije išlo potkopavanje crnogorskih interesa. Sa tim su se slagale i vlade Italije i Francuske, a posebno je za hitno rješenje bila zainteresovana Njemačka.⁷²

Britanska vlada je za poslanika u Carigradu postavila iskusnog političara Gošena. On je bio riješen da se pitanje ispunjenja ugovora izvrši do kraja. Sve diplomate velikih sila su bile saglasne sa tom odlukom. Devetog juna 1880. poslata je zajednička nota Porti. U njoj se ističe da se odmah odgovori da li ta vlada odustaje od aprilskih obaveza, i ako odustaje da bude spremna da Crnoj Gori preda teritoriju grada Ulcinja. Porta je bila na mucu, došlo je i do smjene ministra spoljnih poslova na mjesto Savas-paše, došao je Abedin-paša, Arnaut porijeklom.⁷³

---

⁷⁰ I. Tepavčević, „Pitanje granica između Crne Gore i Osmanskog carstva krajem XIX i početkom XX vijeka“, *Almanah*, br. 63 – 64, 2014, str 221.

⁷¹ N. Ražnatović, *Crna Gora i Berlinski kongres*, str. 258

⁷² Isto, str. 259.

⁷³ Isto, str. 261.

Turska vlada je nastavila sa uobičajenom pričom o nesposobnosti Crnogoraca da preuzmu položaje oko Podgorice. Tražila je i produženje roka za ispunjenje aprilskog memoranduma. Međutim, sile su bile spremne za takvu reakciju. One su tvrdnje Turske okarakterisale kao neistine, a produženje roka nije dolazilo u obzir. Prepuštanje položaja Albancima je onemogućilo ispunjenje aprilskih obaveza. Sad je na redu bila konačna predaja dijela primorja Crnoj Gori. Gošen je čak o hitnoj neophodnosti izvršenja ovog projekta govorio i sultanu. Ovaj ga je čuteći uputio Abedin-paši. Novi ministar je govorio o nemogućnosti predaje albanskog grada Crnoj Gori. On je sad nudio novčano obeštećenje za teritorije koje Turska duguje. Isto je rekao i Vukoviću, koji je odreagovao govoreći da će tražiti da ga Cetinje hitno povuče iz Carigrada.⁷⁴

Beč je pritiskao turskog poslanika u Monarhiji, Edhem-pašu. Stavljeno mu je do znanja da ne mogu više računati na razdor sila i da se Berlinski ugovor konačno mora izvršiti. Na kraju je Turcima dat rok od tri nedjelje da predaju Grude i Hote.⁷⁵

Međutim, 15. 07. 1880. stigla je potpuno drugačija nota sa njihove strane. Nudili su dio spornog zemljišta na predaju, dok bi ostatak Crna Gora nadoknadila u dijelu ulcinjskog područja, izuzev grada. Porta se igrala, želeći da na ovaj način zadrži neke strategijske tačke ka Podgorici kao što je brdo Hum. Sile su ovo odbile. Posebno, jer su bile obaviještene o novoj najezdi albanskih dobrovoljaca, koji i ova prava pokušavaju da osujete. O tome su bili izvještavani i od knjaza Nikole, koji je bio dobro informisan.⁷⁶

Ta su izvješća bila tačna što se i potvrdilo jednim nemilim događajem. Naime, 12. 07. 1880. odred od oko 100 Albanaca je

---

⁷⁴ Isto, str.263.

⁷⁵ Isto, str. 263, 264.

⁷⁶ Isto, str. 266.

izvršio napad na crnogorski položaj u Zeti. Tom prilikom posječeno je 10 Crnogoraca. Cetinje je odmah prenijelo to predstavnicima sila. Navedeno je da se taj mučki napad odvio onda kada je Halid-beg donosio Portina uvjerenja, o konačnom rješenju spora. Naravno, kao i njegovi prethodnici prije njega Abedin-paša je izjavio da su za napad odgovorni sa crnogorske strane.⁷⁷ U izvještaju barona Temela se govori drugačije. Navode paše je austrougarski predstavnik okarakterisao kao lažne. Vuković je po nalogu svoje vlade tražio da Turska povuče svoje izjave. Oni su u svijetlu ranijih predloga, pominjali opet formiranje neke komisije za utvrđivanje istine, o događaju. Poslije toga Vuković je bio odlučan i napustio je Carigrad. Sa Halid-begom je prekinut svaki kontakt. Iako je rečeno da će se ovaj akt otrpjeti, nije tako bilo. Crnogorci, pripadnici bataljona iz kojeg su bili pogubljeni, uletjeli su u albanska sela Mataguže i Gostilj i spalili sve kuće. Ovo je nepovoljno odjeknulo u evropskim krugovima. Nijesu pomagala uvjerenja knjaza, da se situacija u ovom slučaju nije mogla iskontrolisati.⁷⁸

Sve ovo su bile sitne čarke sa malo hrabrosti i puno drskosti na obje strane. Na pomenutim stranama nije moglo biti većih akcija. Crnogorci i Albanci su se ubrzo razočarali u odziv dobrovoljaca. Odziv je bio zanemarljiv.

Sile su uvidjele da nikakav diplomatski pritisak na Tursku ne djeluje, pa je britanskom inicijativom dogovoreno da se izvrši demonstracija flote, kako bi se Crnoj Gori predao Ulcinj. Lord Grenvil je čak i uključivao poziv crnogorskoj vojsci da u tom slučaju silom uzme grad. Ali se predomislio na nagovore Hejmerelea, koji nije znao što da se radi u slučaju da grad odbrane Turci i Albanci. Dogovoreno je da svaka sila da brodove, ali da nema iskrcavanja vojske na tu obalu Jadrana.

---

⁷⁷ Isto, str. 266, 267.

⁷⁸ Isto, str. 268.

Njemačka je pristala, ali pod uslovom neiskrcavanja. Francuska je nakon toga izjavila da pristaje, ali samo na čin demonstracije sile. Sporazumjeli su se i o protokolu o dezinteresmanu, tj. da niko od njih u toj akciji ne ostvaruje svoj interes.⁷⁹ Iste vlade su 03. 08. 1880, uputile Porti notu, u kojoj odbijaju njene predloge od 15. 07. Ako ne odgovori za tri nedjelje, sile će je pozvati da sa njima učestvuje u ostvarivanju te tačke Berlinskog ugovora. Porta je na notu odgovorila 18. 03. da se slaže sa predajom Ulcinja, ali da se granica istočno od Skadarskog jezera prilagodi njima. Željeli su Dinoš kao novu tačku spoticanja.⁸⁰ Sile su bile spremne da tako bude, osim Rusije. Knjaz Nikola je kategorično odbio da ovo mjesto preda, jer to nije bilo prethodno dogovoreno.

Beč je smatrao da je to nije prevelika žrtva za vladu na Cetinju. Smatrao je da ako se daju Turcima Grudi sa Dinošom, da je Crnoj Gori dovoljna strategijska tačka na Kakarickoj gori, koju će dobiti sa Kučkom krajinom. Još malo je knjaževska vlada isticala važnost Dinoša. Kad je Velika Britanija stala uz Austrougarsku, stvar se počela mijenjati. Crna Gora se odrekla spornog mjesta.⁸¹

Evropska flota se bila usidrila u luci Gruž, već u avgustu 1880. Udruženoj eskadri je glavnokomandujući bio britanski admiral Sejmur.⁸² Flota je trebalo sa mora da pruži svu neophodnu pomoć Crnogorcima da zauzmu grad osim iskrcavanja. Znajući za moguće ponovne spletku Turaka Crna Gora je mobilisala trupe i uputila ih u Sutorman i Bar. U skladu sa svim pripremama admiral Sejmur je 23.09. došao u posjetu knjazu na Cetinje. U dvoru knjaza Nikole je donešena odluka o borbenom sadejstvu

---

⁷⁹ Isto, str. 270

⁸⁰ Isto, str. 274.

⁸¹ Isto, str. 277.

⁸² Isto, str. 278.

crnogorske vojske i udružene flote. Sejmur je obećao svaku pomoć sa mora sem iskrcavanja, kao što je i prije rečeno. Sve je to stalo zbog riječi Riza-paše da će napasti ako Crnogorci kroče u Ulcinj. Tome odgovara i slanje pojačanja u taj grad. Knjaz i Sejmur su sada znali da naspram sebe nemaju samo Albance, već i tursku regularnu vojsku. Opet je moralo da uslijedi diplomatsko prepucavanje.⁸³

Novi ministar spoljnjih poslova Osmanskog carstva, Asim-paša je odgovorio na posljednju notu saveznika, napadajući Crnogorce zbog njihove neefikasnosti. Tražio je da ako se želi dobiti Ulcinj da se pomorska demonstracija obustavi, da se građanima grada garantuju prava, obećanje sila da više neće tražiti proširenja za Crnu Goru. Dodaje, da ako sile nastave da vojnički atakuju da turska vlada ne odgovara za posljedice. Vlade udruženih sila su prvi zahtjev odbile, drugi prihvataju, jer je garantovan i Berlinskim kongresom, treće takođe se može uzeti u obzir.⁸⁴

Najenergičnijom u ostvarenju ovog projekta pokazala se britanska vlada koja je predlagala okupaciju turske Smirne od udružene flote. Jedine sile koje su podržale ovaj predlog bile su Rusija i Italija. Iako nakon toga nije mogla biti uzeta u obzir, sam predlog ove akcije govori o komplikovanoj situaciji. Diplomatski pritisak Evrope je učinio svoje.⁸⁵

Jedanaestog oktobra Porta je izjavila da će ustupiti Ulcinj. Pod tim su podrazumijevali grad sa istoimenim okrugom, da se konvencija zaključi sa turske i crnogorske strane prema kojoj će se urediti detalji predaje.⁸⁶

---

⁸³ Isto, str. 282, 283.

⁸⁴ Isto, str. 285

⁸⁵ Isto, str. 287.

⁸⁶ Isto, str. 287, 288.

Riza-paša je potom od crnogorskih predstavnika u štabu zatražio sastanke dviju delegacija. Na Rijeci Crnojevića 17. 10. 1880. nesporazum između delegata Nika Matanovića i Bedri-bega je izbio po pitanju granice istočno od Skadarskog jezera, koju su Turci htjeli da ostave istom, kao i da trgovački brodovi Ulcinja, još tri godine mogu ploviti pod turskom zastavom. Tražili su prihvatanje klauzule o neodgovornosti, kao i nastupanja crnogorske vojske, 3 sata poslije povlačenja turske.⁸⁷ Još jedanput su se delegati sastali u Virpazaru, ali ni tada nije sve utanačeno. Uslijedili su ponovni pritisci na Portu, koja je morala smijeniti Riza-pašu. Na njegovo mjesto došao je bezobzirni i lukavi vojnik Derviš-paša. Ubrzo je obustavljena pomoć Albanskoj ligi. Derviš-paša je poslije jedne sjednice raspustio Albansku ligu i zabranio dolazak dobrovoljaca u Ulcinj. Pomenuti paša je imao okršaj sa Albancima koji je riješio i ušao je u sporni grad.⁸⁸

Niko Matanović i Bedri-beg sastali su se 24. 11. 1880. u selu Kunji da dovrše posao. Crnogorske trupe će nastupati 500 metara od turskih pri njihovom povlačenju. Turci su imali da obuzdaju nemire usljed ove akcije. Ulcinjanima su garantovana sva prava.

Crnogorci su 26. 11. 1880. stupili na teritoriju Ulcinja, koji su u Veljem ratu bili zauzeli, pa prepustili po ugovoru iz Berlina, Turcima. Crnogorsku zastavu na gradsku tvrđavu je postavio odred katolika iz Bara. Vojsku nove vlasti i države su dočekali prvaci Ulcinja sa dobrodošlicom. Poznato im je bilo čovječno postupanje Crnogoraca pri prvom zauzeću grada.⁸⁹

Na ovaj način je konačno riješen crnogorsko-turski spor oko razgraničenja, koji je počeo sa Plavom i Gusinjem, a završio se

---

⁸⁷ Isto, str. 289.

⁸⁸ Isto, str. 291, 292.

⁸⁹ Isto, str. 293.

dobijanjem Ulcinja. Treba napomenuti da se vlada Crne Gore borila za svoja prava tokom cijelog ovog procesa, pokazujući veliku toleranciju pravljenjem mnogih ustupaka. Svoja prava je uspjela da ostvari nakon više godina i uprkos neprijateljskom radu Austrougarske, koji je sve vrijeme odgovarao zvaničnoj Turskoj i bio joj potpora za odugovlačenje. Rusija je za Crnu Goru učinila diplomatski sve što je mogla, čak je predaju Podgorice, Spuža i Žabljaka uslovljavala povlačenjem svoje vojske sa turske teritorije. Onamo će to nije moglo biti na taj način urađeno, ruska diplomatija je iz sjenke savjetovala knjaževsku vladu i zajedno sa njom, izvojevala ova značajna proširenja.

Crna Gora je završetkom ovog, za nju, dugog procesa uvrštena u red međunarodno priznatih država. Sa konačnim ispunjenjem Berlinskog ugovora ona je dobila teritoriju sa oko 20% više stanovništva (oko 30 hiljada). Skoro četvrtina stanovništva je bila iz novooslobođenih krajeva, a oko polovina njih su muslimanske vjeroispovijesti.⁹⁰

---

⁹⁰ Ž. M. Andrijašević, „Politička osnova vladarskog kulta knjaza Nikole krajem 19. i početkom 20. vijeka“, *Istorijski zapisi*, br. 2, 202, str. 92.

Literatura:

- Novak Ražnatović, *Crna Gora i Berlinski kongres*, Istorijski institut SRCG, Obod Cetinje, 1979.
- Živko M. Andrijašević, Šerbo Rastoder, *Istorija Crne Gore od najstarijih vremena do 2003*, Podgorica, 2006.
- Živko M. Andrijašević, Šerbo Rastoder, *CrnaGora i velike sile*, Podgorica, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2006.
- BrankoPavićević, *Istorija Crne Gore*, knj.4, „Sazdanje crnogorske nacionalne države: 1796-1878“, Podgorica, Pobjeda, 2006.
- Radoslav M. Raspopović, *Diplomatija Crne Gore: 1711-1918*, Podgorica, Istorijski institute Crne Gore, Beograd: Vojska, 1996.
- Jovo Vukić, *Plavsko-Gusinjska afera i Oslobođenje Ulcinja: 1880. god*, Sarajevo, 1929.
- Tatjana Jović, *Diplomatska predstavništva u knjaževini i kraljevini Crnoj Gori*, Narodni muzej Cetinje, 2010.
- Joseph von Hammer, *Historija Turskog (Osmanskog) carstva*, Zagreb, 1979.
- Rober Mantran, *Istorija Osmanskog carstva*, Beograd, Clio, 2002.
- V. Bogićević, „Zašto je vojvoda Marko Miljanov pao u nemilost knjaza Nikole“, *Istorijski zapisi*, godina III, knj. 1-3, jan-mart. (1950)
- Vukajlo Gluščević, „Faktori migracionih kretanja stanovništva Crne Gore“, *Istorijski zapisi*, godina LXXVII, broj 1-4, str. 84, 85
- Živko M. Andrijašević, „Politička osnova vladarskog kulta knjaza Nikole krajem 19. i početkom 20. vijeka“, *Istorijski zapisi*, br. 2, 2002

- Miomir Dašić, „Politički i vojni odnosi Crne Gore i Osmanskog carstva: 1878-1884“, *Istorijski zapisi*, br. 2, 2010.

- Ivan Tepavčević, „Pitanje granica između Crne Gore i Osmanskog carstva krajem XIX i početkom XX vijeka“, *Almanah*, br. 63 – 64, 2014.